

LRZ.430.5.2023

Nr ewid. 87/2023/R/23/001/LRZ

Informacja o wynikach kontroli

**DZIAŁANIA PODEJMOWANE
NA RZECZ OGRANICZENIA DOSTĘPNOŚCI
I SPOŻYWANIA NAPOJÓW
ENERGETYZUJĄCYCH PRZEZ DZIECI
I MŁODZIEŻ NA TERENIE WOJEWÓDZTWA
PODKARPACKIEGO**

DELEGATURA NIK
W RZESZOWIE

MISJA

Najwyższej Izby Kontroli jest niezależna, profesjonalna kontrola zadań publicznych w interesie obywateli i państwa

Informacja o wynikach kontroli

Działania podejmowane na rzecz ograniczenia dostępności i spożycia napojów energetyzujących przez dzieci i młodzież na terenie województwa podkarpackiego

Dyrektor Delegatury NIK w Rzeszowie

Wiesław Motyka

Zatwierdzam:

Prezes Najwyższej Izby Kontroli

Marian Banaś
Warszawa, dnia

28.12.2023

Najwyższa Izba Kontroli
ul. Filtrowa 57
02-056 Warszawa
T/F +48 22 444 50 00

www.nik.gov.pl

SPIS TREŚCI

WYKAZ STOSOWANYCH SKRÓTÓW, SKRÓTOWCÓW I POJĘĆ	4
1. WPROWADZENIE.....	7
2. OCENA OGÓLNA.....	8
3. SYNTEZA WYNIKÓW KONTROLI	9
4. WNIOSKI	12
5. WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI.....	13
5.1. Działania podejmowane przez Samorząd Województwa Podkarpackiego/ROPS na rzecz ograniczenia dostępności i spożywania napojów energetyzujących przez dzieci i młodzież	13
5.2. Działania podejmowane przez szkoły na rzecz ograniczenia dostępności i spożywania napojów energetyzujących przez dzieci i młodzież	15
5.3. Artykuły spożywcze dostępne na terenie placówek oświatowych.....	23
5.4. Działania podejmowane przez POZ na rzecz ograniczenia dostępności i spożywania napojów energetyzujących przez dzieci i młodzież	25
5.5. Działania podejmowane przez gminy i samorządy powiatowe na rzecz ograniczenia dostępności i spożywania napojów energetyzujących przez dzieci i młodzież	26
5.6. Działania podejmowane przez Wojewódzką Stację Sanitarno-Epidemiologiczną w Rzeszowie na rzecz ograniczenia dostępności i spożywania napojów energetyzujących przez dzieci i młodzież	28
5.7. Działania podejmowane przez Wojewódzki Inspektorat Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych w Rzeszowie na rzecz ograniczenia dostępności i spożywania napojów energetyzujących przez dzieci i młodzież	33
6. ZAŁĄCZNIKI	36
6.1. Metodyka kontroli i informacje dodatkowe	36
6.2. Analiza stanu prawnego i uwarunkowań organizacyjno-ekonomicznych	44
6.3. Wykaz aktów prawnych dotyczących kontrolowanej działalności	50
6.4. Wykaz podmiotów, którym przekazano informację o wynikach kontroli.....	51

WYKAZ STOSOWANYCH SKRÓTÓW, SKRÓTOWCÓW I POJĘĆ

GIS	Główny Inspektor Sanitarny.
Napój energetyzujący, napój energetyczny, energetyk	(ang. <i>energy drink</i>) to potocznie napój energetyczny i energetyk, inny niż napój izotoniczny – pobudzający, przeważnie gazowany napój bezalkoholowy, z reguły zawierający kofeinę, taurynę i guaranę ¹ .
PIS	Państwowa Inspekcja Sanitarna.
POZ	jednostka podstawowej opieki zdrowotnej.
PPIS	Państwowy Powiatowy Inspektor Sanitarny.
PPWIS	Podkarpacki Państwowy Wojewódzki Inspektor Sanitarny.
PSSE	Powiatowa Stacja Sanitarno-Epidemiologiczna.
PWIJHAR-S	Podkarpacki Wojewódzki Inspektor Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych w Rzeszowie.
Rozporządzenie UE nr 1169	rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1169/2011 z dnia 25 października 2011 r. w sprawie przekazywania konsumentom informacji na temat żywności, zmiany rozporządzeń Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 1924/2006 i (WE) nr 1925/2006 oraz uchylecia dyrektywy Komisji 87/250/EWG, dyrektywy Rady 90/496/EWG, dyrektywy Komisji 1999/10/WE, dyrektywy 2000/13/WE Parlamentu Europejskiego i Rady, dyrektyw Komisji 2002/67/WE i 2008/5/WE oraz rozporządzenia Komisji (WE) nr 608/2004 ² .
Rozporządzenie w sprawie środków spożywczych	rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 26 lipca 2016 r. w sprawie grup środków spożywczych przeznaczonych do sprzedaży dzieciom i młodzieży w jednostkach systemu oświaty oraz wymagań, jakie muszą spełniać środki spożywcze stosowane w ramach żywienia zbiorowego dzieci i młodzieży w tych jednostkach ³ .
Rozporządzenie w sprawie wykazu substancji psychotropowych	rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 17 sierpnia 2018 r. w sprawie wykazu substancji psychotropowych, środków odurzających oraz nowych substancji psychoaktywnych ⁴ .
Rozporządzenie w sprawie wymagań wobec szkół i placówek	rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 11 sierpnia 2017 r. w sprawie wymagań wobec szkół i placówek ⁵ .
ustawa o działalności leczniczej	Ustawa z dnia 15 kwietnia 2011 r. o działalności leczniczej ⁶ .
ustawa o jakości handlowej	Ustawa z dnia 21 grudnia 2000 r. o jakości handlowej artykułów rolno-spożywczych ⁷ .
ustawa o NIK	Ustawa z dnia 23 grudnia 1994 r. o Najwyższej Izbie Kontroli ⁸ .
ustawa o Państwowej Inspekcji Sanitarnej	Ustawa z dnia 14 marca 1985 r. o Państwowej Inspekcji Sanitarnej ⁹ .
ustawa o podstawowej opiece zdrowotnej	Ustawa z dnia 27 października 2017 r. o podstawowej opiece zdrowotnej ¹⁰ .

¹ https://pl.wikipedia.org/wiki/Nap%C3%B3j_energetyzuj%C4%85cy

² Dz. Urz. UE L 304 z 22.11.2011, str. 18, ze zm.

³ Dz. U. poz. 1154.

⁴ Dz. U. z 2022 r. poz. 1665 ze zm.

⁵ Dz. U. z 2020 r. poz. 2198.

⁶ Dz. U. z 2023 r. poz. 991 ze zm.

⁷ Dz. U. z 2023 r. poz. 1980.

⁸ Dz. U. z 2022 r. poz. 623.

⁹ Dz. U. z 2023 r. poz. 338 ze zm.

¹⁰ Dz. U. z 2022 r. poz. 2527.

ustawa o pomocy społecznej	Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. <i>o pomocy społecznej</i> ¹¹ .
ustawa o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta	Ustawa z dnia 6 listopada 2008 r. <i>o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta</i> ¹² .
ustawa o przeciwdziałaniu narkomanii	Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. <i>o przeciwdziałaniu narkomanii</i> ¹³ .
ustawa o samorządzie gminnym	Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. <i>o samorządzie gminnym</i> ¹⁴ .
ustawa o samorządzie powiatowym	Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. <i>o samorządzie powiatowym</i> ¹⁵ .
ustawa o samorządzie województwa	Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. <i>o samorządzie województwa</i> ¹⁶ .
ustawa o świadczeniach opieki zdrowotnej	Ustawa z dnia 27 sierpnia 2004 r. <i>o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych</i> ¹⁷ .
ustawa Prawo oświatowe	Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. <i>Prawo oświatowe</i> ¹⁸ .
ustawa o zmianie ustawy o zdrowiu publicznym	Ustawa z dnia 17 sierpnia 2023 r. <i>o zmianie ustawy o zdrowiu publicznym oraz niektórych innych ustaw</i> ¹⁹ .
ROPS	Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie.
UMWP	Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego.
LO w Rzeszowie	II Liceum Ogólnokształcące im. Płk. Leopolda Lisa-Kuli w Rzeszowie.
SP w Rzeszowie	Szkoła Podstawowa nr 24 im. Rudolfa Aurigi w Rzeszowie.
ZS w Łańcucie	Zespół Szkół nr 3 im. Mikołaja Kopernika w Łańcucie.
SP w Łańcucie	Szkoła Podstawowa nr 3 im. 10 Pułku Strzelców Konnych w Łańcucie.
LO w Krośnie	I Liceum Ogólnokształcące z Oddziałami Dwujęzycznymi im. Mikołaja Kopernika w Krośnie.
SP w Krośnie	Szkoła Podstawowa nr 15 w Krośnie.
LO w Dębicy	I Liceum Ogólnokształcące im. Króla Władysława Jagiełły w Dębicy.
SP w Dębicy	Szkoła Podstawowa nr 10 im. ks. prof. A. F. Nosala w Dębicy.
LO w Nisku	Liceum Ogólnokształcące im. Stefana Czarnieckiego w Nisku.
SP w Nisku	Szkoła Podstawowa nr 1 im. gen. Stanisława Dąbka w Nisku.
POZ w Rzeszowie	Zespół Opieki Zdrowotnej Nr 2 w Rzeszowie.
POZ w Łańcucie	Prywatna Praktyka Lekarska Lekarz Specjalista Chorób Dziecięcych Witold Reizer.

¹¹ Dz. U. z 2023 r. poz. 901 ze zm.

¹² Dz. U. z 2023 r. poz. 1545 ze zm.

¹³ Dz. U. z 2023 r. poz. 1939 ze zm.

¹⁴ Dz. U. z 2022 r. poz. 559 ze zm.

¹⁵ Dz. U. z 2022 r. poz. 1526 ze zm.

¹⁶ Dz. U. z 2022 r. poz. 2094 ze zm.

¹⁷ Dz. U. z 2022 r. poz. 2561 ze zm.

¹⁸ Dz. U. z 2023 r. poz. 900 ze zm.

¹⁹ Dz. U. poz. 1718.

POZ w Krośnie	Przychodnia Lekarska „MEDICUS” – lekarze – Czeszyk, Jakubowska, Sośnicka-Münzberger, Śmiałek, Śmiałek, Tłałka – Spółka Partnerska.
POZ w Dębicy	„MaGra” Podgórska i Tomczyk-Siwiec Lekarska Spółka Partnerska w Dębicy.
POZ w Nisku	Spółka Cywila Dorota Borowiec, Katarzyna Wójtowicz-Warchoł, Renata Zajączkowska Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej w Nisku.
UM w Rzeszowie	Urząd Miasta Rzeszowa.
UM w Łąncucie	Urząd Miasta Łącuta.
UM w Krośnie	Urząd Miasta Krosna.
UM w Dębicy	Urząd Miejski w Dębicy.
UGiM w Nisku	Urząd Gminy i Miasta Nisko.
Starostwo w Łąncucie	Starostwo Powiatowe w Łąncucie
Starostwo w Dębicy	Starostwo Powiatowe w Dębicy.
Starostwo w Nisku	Starostwo Powiatowe w Nisku.
WSSE	Wojewódzka Stacja Sanitarno-Epidemiologiczna w Rzeszowie.
WIJHAR-S	Wojewódzki Inspektorat Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych w Rzeszowie.

1. WPROWADZENIE

Pytanie definiujące cel główny kontroli

Czy na terenie województwa podkarpackiego podjęto działania ograniczające dostępność i spożywanie napojów energetyzujących przez dzieci i młodzież?

Pytania definiujące cele szczegółowe kontroli

1. Czy Samorząd

Województwa, ROPS, szkoły, POZ, gminy, powiaty podjęły działania ograniczające dostępność i spożywanie napojów energetyzujących przez dzieci i młodzież z terenu województwa podkarpackiego?

2. Czy Wojewódzka

Inspekcja Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych sprawowała nadzór nad jakością handlową napojów energetyzujących?

3. Czy Wojewódzka Stacja

Sanitarno-Epidemiologiczna sprawowała nadzór sanitarny dotyczący napojów energetyzujących?

Jednostki kontrolowane

Samorząd Województwa Podkarpackiego; ROPS; 10 szkół, z tego pięć szkół podstawowych i pięć szkół średnich; pięć POZ; pięć samorządów gmin, z których dwa były miastami na prawach powiatu; trzy samorządy powiatów; WSSE i WIJHAR-S z terenu województwa podkarpackiego.

Okres objęty kontrolą

Lata 2020–2023 do dnia zakończenia czynności kontrolnych NIK (z wykorzystaniem dowodów sporządzonych przed tym okresem, jeżeli miały wpływ na działalność jednostek w zakresie objętym kontrolą).

Liczne publikacje naukowe, informacje instytucji publicznych oraz doniesienia medialne potwierdzają zarówno powszechne, jak i stale rosnące spożycie napojów energetyzujących przez dzieci i młodzież oraz ich szkodliwość²⁰. Zdaniem specjalistów, spożywanie tych produktów zagraża nie tylko ich zdrowiu, ale również życiu. W szczególności dlatego, że młode organizmy dopiero się rozwijają, a poważne konsekwencje zdrowotne mogą wystąpić w dorosłym życiu. Niekontrolowane spożywanie napojów energetyzujących może prowadzić do uzależnienia, podobnego jak w przypadku narkotyków czy innych substancji psychoaktywnych. Podstawowe składniki napojów energetyzujących, tj. kofeina i tauryna działają synergistycznie powodując niebezpieczne dla zdrowia skutki. Mogą powodować liczne działania niepożądane: kołatanie serca, wzrost ciśnienia krwi, uczucie niepokoju, ból w klatce piersiowej, płytki i przyspieszony oddech, zawroty i ból głowy, incydenty żołądkowo-jelitowe, arytmie serca, migotanie przedsionków, zaburzenia snu, zaostrzenia chorób psychicznych. Częstymi objawami nadużywania energetyków są też zaburzenia rozwoju mózgu, agresywne zachowania i halucynacje. Ze względu na dużą zawartość cukru mogą wywołać nadwagę, cukrzycę czy choroby nerek. Ryzyko niebezpiecznych powikłań rośnie w połączeniu ze spożywaniem alkoholu, narkotyków, tytoniu czy farmaceutyków.

Minister Zdrowia jest świadomy, że spożywanie energetyków w Polsce stało się istotnym problemem. Wycofano ze szkół, przedszkoli i innych placówek oświatowych niezdrowe środki spożywcze zawierające dużą ilość cukru, tłuszczu, soli, kofeiny czy tauryny, m.in. napoje energetyczne i wprowadzono tzw. opłatę cukrową, która wpłynęła na wzrost ich ceny. Nie spowodowało to jednak zmniejszenia wielkości sprzedaży. Problem spożywania energetyków oraz ich wpływu na zdrowie i rozwój dzieci i młodzieży był przedmiotem wniosków Rzecznika Praw Dziecka, który apelował do Ministra Zdrowia o podjęcie systemowych działań ograniczających spożycie napojów energetyzujących przez najmłodszych a także interpelacji poselskich. W konsekwencji dokonano nowelizacji ustawy z dnia 11 września 2015 r. *o zdrowiu publicznym*²¹ i wprowadzono zakaz sprzedaży napojów energetyzujących dzieciom i młodzieży do lat 18. Nowe przepisy wejdą w życie 1 stycznia 2024 r.²²

Istotną kwestią jest zwiększenie świadomości społecznej na temat negatywnego wpływu energetyków na zdrowie młodych ludzi oraz prowadzenie przez odpowiedzialne podmioty szeroko pojętej profilaktyki dotyczącej ich nadużywania. Tym bardziej, że wśród dzieci i młodzieży nastąpiła moda na wspomaganie się energetykami w czasie nauki, przed klasówkami, testami czy też podczas wzmożonego wysiłku. Piją je już coraz młodsze dzieci, nawet kilkuletnie. Powszechne spożywanie energetyków nie idzie w parze ze świadomością rodziców oraz dzieci na temat ich składu oraz szkodliwości, a z roku na rok zauważalne jest coraz większe ich spożycie.

Najwyższa Izba Kontroli dotychczas nie kontrolowała działań na rzecz ograniczenia dostępności i spożywania napojów energetyzujących przez dzieci i młodzież.

²⁰ Przykładowo: <https://ncez.pzh.gov.pl/dzieci-i-mlodziez/szkodliwa-energia-czyli-dlaczego-napoje-energetyzujace-nie-sa-dla-dzieci>; <https://www.gov.pl/web/psse-warszawa/napoje-energetyzujace--wpływ-na-zdrowie-dzieci-i-mlodziezy>; https://nauka.uj.edu.pl/aktualnosci-/journal_content/56_INSTANCE_Sz8leL0jYQen/74541952/154002011; <https://portal.abczdrowie.pl/energetyki>.

²¹ Dz. U z 2022 r. poz. 1608.

²² Dz. U. poz. 1718.

2. OCENA OGÓLNA

Brak działań ograniczających dostępność i spożywanie napojów energetyzujących przez dzieci i młodzież

Skontrolowane podmioty z terenu województwa podkarpackiego w zasadzie nie podjęły żadnych działań ograniczających dostępność i konsumpcję napojów energetyzujących przez dzieci i młodzież. Samorząd Województwa, ROPS, POZ, WSSE oraz szkoły, gminy i powiaty deklarowały wiedzę o powszechności spożywania tych napojów oraz negatywnym wpływie na zdrowie. Wiedza ta nie przełożyła się jednak na realną ocenę sytuacji w obszarze ich działania oraz zainteresowanie problemem, a w konsekwencji uwzględnienie go w wypełnianiu ustawowych obowiązków.

Problem spożywania napojów energetyzujących w Urzędzie Marszałkowskim Województwa Podkarpackiego był znany od lat, gdyż już w 2011 r. Ekspert Wojewódzki do spraw informacji o narkotykach i narkomanii informował o skali tego zjawiska w gimnazjach (niemal 80 % dziewcząt i 93 % chłopców piło napoje energetyzujące). Dyrektorzy sześciu spośród 10 kontrolowanych szkół także zaobserwowali powszechność spożywania energetyków przez ich uczniów. Masowość zjawiska na terenie województwa podkarpackiego potwierdziły również wyniki blisko 26 tys. ankiet przeprowadzonych przez NIK wśród uczniów i ich rodziców. Pomimo iż problem regularnego spożywania przez dzieci i młodzież energetyków często w dużych ilościach był znany, to nie został zidentyfikowany jako wymagający podjęcia działań w podmiotach objętych kontrolą. Samorząd Województwa Podkarpackiego, mimo że miał wiedzę o niepokojącej skali zjawiska, nie monitorował go i wiedzy tej nie uaktualniał w kolejnych latach, by adekwatnie reagować.

Brak właściwej oceny skali spożywania energetyków przez młodych ludzi spowodował, że mimo obowiązku promowania zdrowia i jego ochrony, nałożonego ustawami, nie podjęto w zasadzie żadnych działań w tym obszarze. Tylko trzy skontrolowane szkoły, sporządzając diagnozy potrzeb rozwojowych uczniów i programy wychowawczo-profilaktyczne, ujęły zagrożenia wynikające ze spożywania napojów energetyzujących, i to tylko w niektórych latach objętych badaniami. Wyniki kontroli pokazały, że w placówkach oświatowych sprzedawano napoje energetyzujące oraz liczne produkty spożywcze niespełniające wymogów określonych przez Ministra Zdrowia.

Kwestia energetyków nie została uwzględniona w działaniach służb mających sprawować nadzór sanitarny i nadzór nad jakością handlową artykułów spożywczych. WSSE, poza trzema konferencjami, podczas których poruszano zagadnienia związane ze szkodliwością spożywania napojów energetyzujących, nie prowadziła innych działań w tym obszarze. Do czasu kontroli NIK, WIJHAR-S nie weryfikował jakości handlowej energetyków, tłumacząc to koniecznością postępowania według opracowanego centralnie planu. Dopiero w wyniku zlecenia przez NIK oceniono zgodność takich produktów pod względem ich jakości handlowej, a także oznakowania. W okresie objętym kontrolą, Powiatowi Inspektorzy Sanitarni z terenu województwa podkarpackiego zbadali trzy próbki energetyków, ale tylko w zakresie wybranych składników. Nie sprawdzono także składu takich napojów, mimo zlecenia NIK.

W ocenie NIK, świadomość społeczeństwa na temat szkodliwości energetyków może zmienić korzystnie dopiero pełne wykorzystanie przewidzianych prawem kompetencji do wykonywania zapobiegawczego i bieżącego nadzoru sanitarnego oraz nadzoru nad jakością handlową, a także działalność oświatowo-zdrowotną ukierunkowaną na problematykę spożywania napojów energetyzujących przez dzieci i młodzież.

3. SYNTEZA WYNIKÓW KONTROLI

**Niepełne
rozpoznanie
zjawiska spożywania
energetyków wśród
młodych ludzi**

W UMWP zdiagnozowano problem nadmiernego spożywania napojów energetyzujących przez dzieci i młodzież, ujmując go w raportach za lata 2019–2021. Jednak dane te nie odzwierciedlały rzeczywistego poziomu konsumpcji, gdyż opierały się na archiwalnych badaniach opublikowanych przez ROPS jeszcze w 2011 r. Mimo że już wówczas wskazywały one na powszechność zjawiska, organy Samorządu Województwa Podkarpackiego nie podjęły działań w celu przeciwdziałania mu oraz uaktualnienia danych, zaś dyrektor Departamentu Ochrony Zdrowia i Polityki Społecznej w złożonych wyjaśnieniach zbagatelizowała tę kwestię.

Spośród 10 szkół objętych kontrolą, tylko w sześciu zauważono spożywanie energetyków przez dużą liczbę dzieci i młodzieży. W pozostałych czterech pracownicy nie rozpoznali tego problemu, pomimo iż dotyczył większości uczniów, co potwierdziły wyniki ankiet przeprowadzonych przez NIK.

W trzech POZ, z pięciu skontrolowanych, zauważono, że dzieci i młodzież spożywają w dużych ilościach napoje energetyzujące, zaś w dwóch nie było to przedmiotem zainteresowania, gdyż nie zaobserwowano tego zjawiska u pacjentów.

W żadnej z ośmiu skontrolowanych jednostek samorządu terytorialnego nie traktowano spożycia energetyków przez młodych ludzi jako problem wymagający podejmowania działań związanych z ochroną ich zdrowia i nie prowadzono analiz ich potrzeb zdrowotnych w tym zakresie. Wynikało to m.in. z braku wymiany informacji z funkcjonującymi na ich terenie szkołami czy POZ, które nie przekazywały żadnych sygnałów w tym zakresie.

Pracownicy WSSE mieli szeroką wiedzę o szkodliwym wpływie napojów energetycznych na rozwój dzieci i młodzieży, która pochodziła z licznych artykułów naukowych, opinii specjalistów i doniesień medialnych.

W odróżnieniu od pozostałych kontrolowanych podmiotów, mimo licznych publikacji wskazujących na stale rosnące spożycie energetyków i na ich szkodliwość, PWIJHAR-S nie miał wiedzy ani o szkodliwości energetyków, ani o skali problemu w województwie. [str. 13–16; 25–28; 33]

**Wysoki poziom
konsumpcji napojów
energetyzujących**

Badanie ankietowe 25 555 uczniów szkół z terenu województwa podkarpackiego i ich rodziców wykazało, że problem spożywania energetyków dotyczył sporej grupy młodych ludzi. Aż 37,4 % populacji uczniów zadeklarowało, że pije takie napoje, z których 4,1 % robiło to codziennie. Wraz z wiekiem rosła liczba wypijanych energetyków. Więcej niż jeden napój dziennie piło 63,5 % uczniów szkół średnich, w skrajnych przypadkach było to nawet do 10 napojów. W badanej grupie 9,1 % respondentów wskazało na występowanie u nich niepożądanych objawów po spożyciu napojów energetycznych. Najczęściej było to kołatanie serca, ból w klatce piersiowej, przyśpieszony oddech czy zaburzenia snu. Głównymi powodami sięgania przez uczniów po energetyki były ich walory smakowe, szukanie energii dla pobudzenia do nauki w związku z obciążającym systemem nauczania oraz aktualna moda.

Rodzice nie mieli wiedzy i byli nieświadomi skali spożycia napojów energetyzujących przez ich dzieci. Stopień niewiedzy był największy wśród rodziców najmłodszych dzieci. [str. 16–19]

**Brak kompleksowych
działań na rzecz
ograniczenia
dostępności
i konsumpcji
napojów
energetyzujących**

Mimo ustawowych obowiązków dotyczących promocji i ochrony zdrowia, zarówno UMWP, jak i ROPS, realizując te zadania nie wykorzystwały w żaden sposób, wiedzy na temat nadmiernego spożywania przez dzieci i młodzież napojów energetyzujących. Nie uwzględniono tego także w realizowanych programach polityki zdrowotnej.

Wiedza o negatywnym wpływie energetyków na zdrowie młodych ludzi, a także masowym spożywaniu ich wśród uczniów, nie przełożyły się na działania skontrolowanych szkół w celu ograniczenia dostępności i konsumpcji takich

napojów. Pomimo zadań wychowawczych i profilaktycznych, wynikających z przepisów oświatowych, w placówkach tych, w zasadzie nie podjęto żadnych działań, mających zniwelować niebezpieczeństwo związane z tym zjawiskiem, dodatkowo w czterech z nich sprzedawano uczniom napoje energetyzujące. Nie reagowano nawet, gdy zaobserwowano w szkołach pełne kosze z puszkami po wypitych przez uczniów energetykach, a także spowodowane tym zasłabnięcia.

Tylko w LO w Nisku prowadzono działania w celu ograniczenia powszechnego spożywania energetyków przez jej uczniów, jednak nie działa się to w całym okresie objętym kontrolą NIK. Działania te polegały np. na pogadankach na temat szkodliwości napojów energetycznych dla uczniów i ich rodziców, przygotowaniu przez uczniów materiałów edukacyjnych, utworzeniu tablicy informacyjnej pt. STOP ENERGETYKOM.

W sześciu szkołach, przed rozpoczęciem kontroli NIK, miały miejsce nieliczne prelekcje, czy zajęcia w tym zakresie.

W pozostałych trzech szkołach zagadnienie to nie było przedmiotem zainteresowania kadry pedagogicznej.

Zgodnie z wyjaśnieniami dyrektorów szkół, powodem niepodejmowania działań był brak wytycznych ze strony organów prowadzących placówki oświatowe i sprawujących nadzór pedagogiczny oraz brak jakichkolwiek wskazań w przepisach oświatowych czy w Narodowym Programie Zdrowia na lata 2021–2025.

Po rozpoczęciu kontroli NIK i zwróceniu uwagi na istotę problemu, pracownicy sześciu szkół zorganizowali lekcje tematyczne i prezentacje dotyczące skutków picia napojów energetyzujących.

Żaden z pięciu skontrolowanych POZ, wbrew obowiązkowi wynikającemu z ustawy *o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta*, nie przedstawił udokumentowanych działań profilaktycznych. Kierownicy czterech POZ deklarowali jedynie przekazywanie niektórym pacjentom ustnych informacji. W wyniku kontroli NIK, w jednym z podmiotów zawieszono ulotki informacyjne o skutkach picia energetyków i możliwości uzależnienia się od nich.

Także żaden spośród skontrolowanych samorządów nie realizował obowiązków promocji i ochrony zdrowia, określonych w ustawie *o samorządzie gminnym*, ustawie *o samorządzie powiatowym* i w ustawie *o świadczeniach opieki zdrowotnej*, które byłyby związane z eliminowaniem zagrożeń dla młodych ludzi, spowodowanych spożywaniem napojów energetyzujących. Zjawiska tego nie ujęto w programach polityki zdrowotnej, nie wdrażano też przedsięwzięć lokalnych, zmierzających do zaznajomienia mieszkańców z zawartymi w napojach energetycznych substancjami szkodliwymi dla zdrowia oraz skutkami ich spożywania. Nie inicjowano, nie wspomagano i nie monitorowano działań lokalnej wspólnoty samorządowej dotyczących promocji i edukacji zdrowotnej, odnoszących się do energetyków. [str. 14–15; 19–21; 25–28]

Nieprawidłowe sporządzanie diagnoz potrzeb rozwojowych uczniów i programów wychowawczo-profilaktycznych

O braku systemowego podejścia do problematyki szkodliwości spożywania napojów energetyzujących świadczy fakt, że w całym okresie objętym kontrolą, żadna ze skontrolowanych szkół nie uwzględniła jej w corocznych diagnozach potrzeb rozwojowych uczniów. Programy wychowawczo-profilaktyczne w ślad za zidentyfikowanymi w diagnozach problemami powinny ujmować adekwatne zadania i działania. Ustalenia kontroli pokazały, że nie planowano żadnych działań nawet wtedy, kiedy z diagnoz szkolnych wynikało, iż problem dotyczy sporej populacji uczniów. I na odwrót, w programach wskazano konieczność uświadamiania niebezpieczeństw wynikających z sięgania przez uczniów po napoje energetyczne, mimo że wcześniej tych zagrożeń nie ujęto w diagnozach.

[str. 21–23]

**Niezdrowa żywność
sprzedawana na
terenie placówek
oświatowych**

W trakcie oględzin przeprowadzonych w skontrolowanych placówkach oświatowych ujawniono, że oprócz napojów energetyzujących uczniowie mogli nabyć liczne produkty spożywcze, które przekraczały dopuszczone normy odnośnie zawartości cukru, soli i tłuszczu. Inspektorzy PSSE stwierdzili w 26 placówkach sprzedaż artykułów naruszających zasady rozporządzenia Ministra Zdrowia w sprawie środków spożywczych. [str. 23–25]

**Sprawowanie
zapobiegawczego
i bieżącego nadzoru
sanitarnego nad
energetykami**

Przepis art. 2 ustawy o Państwowej Inspekcji Sanitarnej, mający także odzwierciedlenie w regulaminach organizacyjnych WSSE, umożliwił sprawowanie zapobiegawczego i bieżącego nadzoru sanitarnego. W WSSE zadania te nie były wykonywane w odniesieniu do energetyków. Poza trzema konferencjami nie podjęto innych działań upowszechniających informacje o szkodliwości spożywania napojów energetycznych przez dzieci i młodzież. PPWIS przedstawił wyniki kontroli zrealizowanych przez PPIS województwa podkarpackiego, w ramach których tylko PPIS w Nisku zbadał pojedyncze próbki napojów energetyzujących i to w ograniczonym zakresie.

Wykorzystując System Wczesnego Ostrzegania o Niebezpiecznej Żywności i Paszach (RASFF²³), Małopolski Państwowy Wojewódzki Inspektor Sanitarny skierował pisma do PPWIS w związku z przekroczeniem najwyższego dopuszczalnego poziomu glikolu propylenowego (E1520) w napojach energetyzujących. W wyniku podjętych działań wydano pięć decyzji nakazujących wycofanie przedmiotowych produktów z obrotu. Dane te ewidentnie pokazują znikomą aktywność PIS województwa podkarpackiego w poddanym kontroli obszarze. [str. 28–31]

**Niewykonanie
przez PPIS zlecenia
NIK dotyczącego
zbadania składu
energetyków**

Żaden z pięciu PPIS województwa podkarpackiego, którym NIK zleciła wykonanie badań, nie pobrał podczas prowadzonych kontroli próbek napojów energetyzujących w celu ustalenia i oceny ich składu. Ograniczył się jedynie do zbadania prawidłowości oznakowania tych produktów stwierdzając nieprawidłowości w przypadku sześciu produktów, ze skontrolowanych 112. Co do przyczyn niepobrania próbek energetyków w celu ustalenia i oceny ich składu, PPIS tłumaczyli się obowiązkiem realizacji kontroli według *Planu pobierania próbek do badania żywności w ramach urzędowej kontroli i monitoringu* i wskazywali na zasady jego konstruowania. [str. 31–33]

**Brak nadzoru
nad jakością
handlową napojów
energetyzujących**

PWIJHAR-S nie sprawował nadzoru nad jakością handlową napojów energetyzujących według przepisów ustawy o jakości handlowej. Przyczyną nieprzeprowadzenia żadnych kontroli było realizowanie ich według programów kontroli opracowanych przez Głównego Inspektora Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych. Wyniki kontroli napojów energetyzujących, zleconych przez NIK, wykazały nieprawidłowości dotyczące oznakowania trzech z 12 zbadanych produktów. Nie stwierdzono odstępstw od deklarowanych przez producentów wartości umieszczonych na etykietach. [str. 33–35]

²³ Rapid Alert System for Food and Feed.

4. WNIOSKI

Najwyższa Izba Kontroli wnioskuje do:

Marszałek
Województwa
Podkarpackiego	• Marszałka Województwa Podkarpackiego o: – uwzględnianie w programach dotyczących promocji i ochrony zdrowia oraz w programach polityki zdrowotnej, o których mowa odpowiednio w przepisie art. 14 ust. 1 pkt 2 ustawy <i>o samorządzie województwa</i> i w przepisie art. 9 pkt 1, 3 i 5 ustawy <i>o świadczeniach opieki zdrowotnej</i>, zagadnień związanych ze spożywaniem przez młodych ludzi napojów energetyzujących;
Kierownicy
placówek
oświatowych	• kierowników placówek oświatowych o: a) realizowanie działań wychowawczych i profilaktycznych, o których mowa w rozporządzeniu <i>w sprawie wymagań wobec szkół i placówek</i> oraz sporządzanie diagnoz potrzeb rozwojowych uczniów i programów wychowawczo-profilaktycznych, stosownie do przepisu art. 26 ust. 2 ustawy <i>Prawo oświatowe</i>, ukierunkowanych na wskazywanie szkodliwości spożywania energetyków przez uczniów; b) zapewnienie, aby na terenie placówek oświatowych sprzedawano żywność spełniającą wymogi rozporządzenia <i>w sprawie środków spożywczych</i>;
Kierownicy POZ	• do kierowników POZ o: – dokumentowanie działań profilaktycznych stosownie do przepisu art. 25 ust. 1 pkt 3 ustawy <i>o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta</i>;
Kierownicy jednostek
samorządu
terytorialnego
województwa
podkarpackiego	• do jednostek samorządu terytorialnego województwa podkarpackiego o: – uwzględnienie w działaniach dotyczących promocji i ochrony zdrowia oraz w programach polityki zdrowotnej, określonych w ustawie <i>o samorządzie gminnym</i>, w ustawie <i>o samorządzie powiatowym</i> oraz w ustawie <i>o świadczeniach opieki zdrowotnej</i>, zagadnień związanych ze szkodliwością spożywania przez młodych ludzi napojów energetyzujących;
PPWIS	• do PPWIS o: – uwzględnienie w sprawowanym nadzorze sanitarnym i w działalności oświatowo-zdrowotnej, o których mowa w art. 2 ustawy <i>o Państwowej Inspekcji Sanitarnej</i>, zagadnień związanych ze szkodliwością spożywania przez dzieci i młodzież energetyków;
PWIJHARS	• do PWIJHARS o: – uwzględnienie w ramach sprawowanego nadzoru nad jakością handlową, o którym mowa w art. 17 ust. 1 pkt 1 lit. a i c ustawy <i>o jakości handlowej</i>, zagadnień związanych ze szkodliwością spożywania przez dzieci i młodzież energetyków.

5. WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI

5.1. Działania podejmowane przez Samorząd Województwa Podkarpackiego/ROPS na rzecz ograniczenia dostępności i spożywania napojów energetyzujących przez dzieci i młodzież

Diagnoza zjawiska wśród dzieci i młodzieży w województwie podkarpackim

Ekspert Wojewódzki do spraw informacji o narkotykach i narkomanii w UMWP opracował *Raporty o narkotykach i narkomanii w województwie podkarpackim za lata 2019–2021*, w których ujął problematykę spożywania przez dzieci i młodzież energetyków. Zajął się tą tematyką, pomimo iż, jak wyjaśnił, Samorząd Województwa zobowiązany jest do podejmowania działań jedynie w odniesieniu do tych substancji, które zostały uwzględnione w rozporządzeniu w sprawie wykazu substancji psychotropowych.

Przykłady

Dyrektor **Departamentu Ochrony Zdrowia i Polityki Społecznej w UMWP** wyjaśniła, że: *napoje energetyczne, analogicznie do znajdujących się w legalnej dystrybucji paliw, rozpuszczalników, zmywaczy do paznokci, płynów do czyszczenia felg samochodowych, niektórych leków, wielu roślin etc. zawierają w swoim składzie komponenty oddziałujące na centralny układ nerwowy. Używanie w celu odurzenia się przedmiotowych substancji ma negatywny wpływ na zdrowie i w konsekwencji prowadzi do uzależnienia. W badaniach czy przygotowywanych raportach Samorząd Województwa informuje o szkodliwości niniejszych substancji, np. o spożywaniu napojów energetycznych, natomiast ze względu na nieuwzględnienie ich w wykazie substancji psychoaktywnych zamieszczonych w załącznikach powyższego rozporządzenia nie poddaje się ich wielowymiarowej analizie. Tym samym UMWP ostrzegał tylko o szkodliwości tych substancji, które zostały ujęte w wykazie przywołanym w powyższym wyjaśnieniu i pominął w swoich działaniach napoje energetyczne.*

Zawarte w raportach dane i informacje miały archiwalny charakter i opierały się na wynikach badania zleconego przez ROPS, opublikowanego w 2011 r. oraz nie odzwierciedlały faktycznego poziomu spożywania tych napojów w momencie opracowywania raportów. Wskazywały, że problem ten dotyczył większości młodych ludzi, a napoje energetyczne cieszyły się największą popularnością spośród wszystkich narkotyków i były szkodliwe dla zdrowia. W raporcie za 2019 r. Ekspert Wojewódzki podał, że chociaż napoje znajdują się w oficjalnej sprzedaży i są substancjami najmniej szkodliwymi z dostępnych narkotyków, to ze względu na zawarte w nich składniki oraz oddziaływanie należy zaliczyć je do substancji psychoaktywnych. Wg ówczesnych danych, zawartych w raporcie, w gimnazjach 79,9 % dziewcząt i 92,7 % chłopców deklaroowało, że piło napoje energetyzujące przynajmniej raz w życiu. Natomiast od jednego do pięciu razy w miesiącu piło je 37,5 % chłopców i 21,3 % dziewcząt, a ponad 20 razy w miesiącu – 6 % chłopców i 0,6 % dziewcząt. W szkołach ponadgimnazjalnych po napoje te, przynajmniej raz w życiu, sięgnęło już 84,8 % dziewcząt i 95,5 % chłopców. Od jednego do pięciu razy w miesiącu – 40,5 % chłopców i 24 % dziewcząt, powyżej 20 razy odpowiednio 2,1 % chłopców i 1 % dziewcząt. Jeden z wniosków sformułowanych w raporcie stanowił, że używanie napojów energetyzujących jest poważnym zagrożeniem dla dzieci i młodzieży. Pomimo że napoje energetyzujące dopuszczono do sprzedaży, są one artykułami szkodliwymi dla zdrowia. Duża popularność napojów wśród uczniów jest zagrożeniem dla ich zdrowia.

W kolejnych latach, w raportach za 2020 r. i 2021 r., z niewiadomych powodów, Ekspert ograniczył się do wzmianek rozważających zasadność zapytania młodzieży o spożywanie, cieszących się dużą popularnością, napojów

energetyzujących. Brak szczegółowych, pogłębionych badań, czy choćby analiz w tym zakresie świadczy o braku konsekwencji w działaniu.

Raporty o narkotykach i narkomanii w województwie podkarpackim za lata 2017–2021 były umieszczone jedynie na stronie internetowej Samorządu Województwa Podkarpackiego. Zostały one przekazane także do Krajowego Biura do Spraw Przeciwdziałania Narkomanii.

W UMWP i ROPS, poza badaniem z 2011 r., nie było innych danych dotyczących spożywania przez dzieci i młodzież energetyków i nie podjęto działań na rzecz ich uaktualnienia.

Przykłady

Zdaniem zastępcy dyrektora Departamentu Ochrony Zdrowia i Polityki Społecznej w UMWP, zapis w raportach mówiący o tym, że napoje energetyczne są substancjami psychoaktywnymi i stanowią zagrożenie dla zdrowia młodzieży jest w pełni uzasadniony ze względu na zawartość kofeiny, guarany etc., a zwłaszcza częstotliwość ich spożywania. Zawarta w energetykach kofeina ma wpływ na funkcjonowanie ośrodkowego układu nerwowego – jest środkiem pobudzającym. W przypadku spożycia dużej dawki kofeiny (w zależności od organizmu) występuje zwiększenie ciśnienia krwi, skurcze naczyń krwionośnych, nieregularne bicie serca etc. Popularne napoje energetyczne w 250 ml zawierają od 70 do 80 mg kofeiny. Podobne ilości kofeiny występują w: małym kubku kawy espresso od 30 do 90 mg, dużym kubku kawy rozpuszczalnej ok. 80 mg, dużym kubku czarnej herbaty 70 mg, filizance herbaty 85 mg. Kofeina pomimo, że jest stymulatorem nie jest zakazana i istnieje społeczne przyzwolenie na jej spożywanie w naszym kręgu kulturowym i cywilizacyjnym. Spożywanie dużych ilości napojów energetycznych oraz wyżej przytoczonych używek jest szkodliwe dla organizmu człowieka.

Eksperti z innych województw oraz Krajowe Centrum Przeciwdziałania Uzależnieniom nie zajmują się problematyką napojów energetycznych. Ekspert z województwa podkarpackiego poruszył w raportach problematykę spożywania przez młodzież napojów energetycznych ze względu na wysokie wskaźniki ich spożycia. Uważa on, że w następnej edycji badania zasadnym byłoby powtórzenie pytania dotyczącego używania przez młodzież energetyków. Dane z badania pozwoliłyby na uzyskanie odpowiedzi – na jakim obecnie poziomie kształtuje się używanie napojów energetycznych.

Zadania Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej

W 2006 r. Sejmik Województwa Podkarpackiego powołał ROPS do realizacji zadań Samorządu Województwa Podkarpackiego w zakresie polityki społecznej, a w szczególności pomocy społecznej, profilaktyki oraz rozwiązywania problemów alkoholowych, narkomanii. Żadne z zadań ROPS, określone w statucie, nie odnosiło się do problematyki spożywania napojów energetyzujących przez dzieci i młodzież. Według regulaminu organizacyjnego, do zadań ROPS należą m.in. sprawy profilaktyki i rozwiązywania problemów z zakresu uzależnień oraz diagnozowanie i monitorowanie wybranych problemów społecznych w regionie.

Ograniczanie dostępności i konsumpcji energetyków

Pomimo zauważonych w raportach Eksperta Wojewódzkiego zagrożeń dla zdrowia młodych ludzi, związanych ze spożyciem energetyków, w UMWP i w ROPS nie podjęto żadnych działań, by ograniczyć ich dostępność i konsumpcję. Przyjęte rozwiązania, dotyczące przekazywania informacji o wynikach pracy Eksperta, sprowadzające się w zasadzie do umieszczenia treści raportów na stronie internetowej Urzędu, nie sprzyjały podejmowaniu przez Samorząd Województwa działań zapobiegających uzależnieniom, adekwatnych do zdiagnozowanej sytuacji. Wiedza ta w żaden sposób nie została wykorzystana przy realizowaniu obowiązków dotyczących diagnozowania potrzeb zdrowotnych i profilaktyki. Raporty Eksperta nikomu i do niczego nie posłużyły. Nie podjęto też promocji i zadań dotyczących ochrony zdrowia, określonych w przepisie art. 14 ust. 1 pkt 2 ustawy o samorządzie województwa, w odniesieniu do spożywania przez dzieci i młodzież napojów energetycznych. Problemu tego nie uwzględniono także w sporządzonych programach polityki zdrowotnej, o których mowa w art. 9 pkt. 1, 3 i 5 ustawy o świadczeniach opieki zdrowotnej.

Przykłady

W *Strategii rozwoju województwa-Podkarpackie 2030*, **Samorząd Województwa Podkarpackiego** wskazał, jako jedno z zadań, promocję zachowań prozdrowotnych, np. wzmacnianie świadomości społecznej i profilaktyki uzależnień. Zastępca dyrektora Departamentu Ochrony Zdrowia i Polityki Społecznej w UMWP wyjaśniła, że: w *Strategii ze względu na specyfikę dokumentu zawarte są zadania ogólne z zakresu wzmacniania świadomości społecznej i profilaktyki uzależnień. W związku z tym, że nie ma w niej odniesienia wprost do napojów energetycznych nie podejmowano działań dotyczących szkodliwości i negatywnego wpływu energetyków na zdrowie i życie dzieci i młodzieży.*

Samorząd Województwa zobowiązany jest do realizowania zadań zawartych w Wojewódzkim Programie Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych oraz Przeciwdziałania Narkomanii na lata 2022–2030. Przyjęty przez Sejmik dokument jest zgodny z zapisami ustawy z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi²⁴ oraz ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii. Wojewódzki program został opracowany zgodnie z drugim celem operacyjnym – profilaktyka uzależnień, przyjętego rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 30 marca 2021 r. Narodowego Programu Zdrowia na lata 2021–2025²⁵. Cele operacyjne tego programu, jak i określone zadania służące realizacji tych celów nie uwzględniają tematyki napojów energetycznych.

Dyrektor ROPS wyjaśnił, że: *powodem niediagnozowania i niemonitorowania problemów społecznych związanych ze spożywaniem energetyków przez dzieci i młodzież było przeprowadzanie szeregu innych diagnoz i badań dotyczących m.in: spożywania alkoholu i używania substancji psychoaktywnych przez młodzież szkolną, realizacji macierzyństwa na przykładzie kobiet, którym udzielono schronienia w placówkach wspierających, przyczyn ubóstwa wśród osób i rodzin korzystających z pomocy społecznej, stanu leczenia uzależnień od alkoholu w województwie, usług opiekuńczych realizowanych w województwie. Ponadto rozpoczęte zostały diagnozy i badania dotyczące: problemów i trudności podkarpackich rodzin w kwestii wychowania i opieki nad dziećmi w wieku szkolnym, możliwości usamodzielnienia mieszkańców domów pomocy społecznej oraz diagnoza systemu pieczy zastępczej w województwie podkarpackim.*

W ocenie NIK, wykorzystanie wynikających z przepisów prawa kompetencji w zakresie promocji i ochrony zdrowia oraz opracowywania programów ukierunkowanych na problematykę napojów energetycznych, pozwoli Samorządowi Województwa na pełniejsze rozpoznanie potrzeb oraz istotnie wpłynie na zwiększenie świadomości społeczeństwa o szkodliwości spożywania energetyków.

5.2. Działania podejmowane przez szkoły na rzecz ograniczenia dostępności i spożywania napojów energetyzujących przez dzieci i młodzież

Rozpoznanie zjawiska przez kadrę pedagogiczną na terenie szkół

Pracownicy szkół mieli ogólną wiedzę na temat szkodliwości spożywania napojów energetyzujących, która – jak sami deklarowali – w większości pochodziła z mediów. W sześciu szkołach zaobserwowano spożywanie przez dzieci i młodzież napojów energetyzujących²⁶. W pozostałych czterech nie zauważono problemu²⁷. Stan ten potwierdziły wyniki ankiet przeprowadzonych przez NIK, w których większość uczniów zadeklarowało spożywanie napojów energetyzujących i wskazało, że w ich szkole/środowisku pije się dużo takich napojów.

²⁴ Dz. U. z 2023 r. poz. 2151 ze zm.

²⁵ Dz. U. z 2021 r. poz. 642.

²⁶ LO w Rzeszowie, LO w Dębicy, SP w Krośnie, LO w Krośnie, LO w Nisku, ZS w Łańcucie.

²⁷ SP w Dębicy, SP w Rzeszowie, SP w Łańcucie, SP w Nisku.

Przykłady

Dyrektor **LO w Rzeszowie** stwierdził, że: *pracownicy Szkoły mają wiedzę na temat szkodliwości spożywania napojów energetyzujących, która pochodzi z mediów i wypowiedzi specjalistów zainteresowanych tematem profilaktyki zdrowotnej. W związku z tym, wychowawcy na bieżąco reagują na pojawiające się sygnały o ewentualnych zagrożeniach. Po rozpoczęciu kontroli NIK bardziej przyjrzał się problemowi spożywania napojów energetyzujących przez uczniów Szkoły i stwierdził, że nie jest to zjawisko marginalne w środowisku uczniów, ale poważne. Poinformował o pełnych koszach z puszkami po napojach energetyzujących wyrzucanych ze Szkoły na koniec każdego dnia oraz o tym, że zdarzyły się sytuacje zasłabnięcia uczennicy po wypiciu napoju energetyzującego.*

W **LO w Nisku** rozpoznano powszechne zjawisko spożywania napojów energetyzujących przez uczniów. Chcąc ograniczyć ich zakup podczas przerw, na początku roku informowano o zakazie opuszczania terenu Szkoły oraz o szkodliwości picia napojów energetycznych. Ponadto nauczyciele na lekcjach wychowawczych, chemii i wychowania fizycznego realizowali tematy związane ze szkodliwością spożywania energetyków. Uczeń pijący taki napój zauważony przez nauczyciela był dodatkowo pouczany, a zapis o zdarzeniu odnotowywany w dzienniku elektronicznym, dostępnym również dla rodziców.

Według dyrektora **ZS w Łańcucie** zaobserwowano zjawisko spożywania energetyków przez uczniów, w trakcie rozmów z uczniami na zajęciach z wychowawcą, na lekcjach z nauczycielami pozostałych przedmiotów, a także na podstawie diagnoz wykorzystywanych przy konstruowaniu programu wychowawczo-profilaktycznego Szkoły. Zakres zjawiska dotyczy szerszej skali niż pojedynczy uczniowie.

**Wyniki ankiet NIK
wraz z opinią
biegłego**

NIK w trakcie kontroli skierowała, zarówno do uczniów podkarpackich szkół jak i ich rodziców, ankiety na temat spożywania energetyków przez dzieci i młodzież. Odpowiedzi udzieliło 25 555 osób, z tego 13 021 uczniów i 12 534 rodziców. Powołany przez NIK biegły w dziedzinie nauk o zdrowiu, w swojej opinii wskazał na znaczący problem społeczny i zdrowotny w tym zakresie. Problem ten wymaga podjęcia działań na szczeblu władz centralnych i regionalnych celem opracowania wielopoziomowego programu edukacyjnego dla uczniów i rodziców, dotyczącego zagrożeń zdrowotnych związanych ze spożywaniem takich napojów. Wyniki badania wskazały na konieczność szybkiej poprawy i opracowania lepszych możliwości kontroli sprzedaży tych napojów dla dzieci i młodzieży w skali całego kraju i województwa podkarpackiego²⁸. W opinii biegłego, długofalowe zyski mogą przynieść pilne oraz potrzebne zmiany społeczne i zdrowotne.

Łącznie w badaniu ankietowym udział wzięło 13 021 dzieci z tego: 825 w wieku od sześciu do dziewięciu lat; 5925 w wieku od 10 do 14 lat i 6271 w wieku od 15 do 20 lat. W badanej grupie dzieci i młodzieży większość (57,4 %) dostrzegało problem nadmiernego spożycia napojów energetyzujących, szczególnie w grupie młodzieży od 15 do 20 lat (70,1 %). Podczas gdy w grupie dzieci ze szkół podstawowych w wieku od sześciu do 14 lat większość ankietowanych nie zdawało sobie sprawy z tego problemu – 54 %.

Spośród badanej populacji uczniów, aż 37,4 % potwierdziło spożywanie napojów energetycznych. W grupie 4873 dzieci i młodzieży pijących energetyki największą populację, podobnie do doniesień z literatury, stanowili ankietowani w wieku od 15 do 20 lat (56,2 %), następnie uczniowie i uczennice szkół podstawowych w wieku od 10 do 14 lat (21,8 %). Najrzadziej po napoje energetyzujące sięgali najmłodszy uczniowie szkół podstawowych w wieku

²⁸ W sierpniu 2023 r. została znowelizowana ustawa o zdrowiu publicznym, w której zawarto przepisy zakazujące sprzedaży napojów wysokoenergetycznych dzieciom i młodzieży do lat 18; przepisy wejdą w życie 1 stycznia 2024 r.

od sześciu do dziewięciu lat (6,7 %). Porównując spożycie napojów energetyzujących w województwie podkarpackim z danymi z literatury było ono nieco mniejsze niż średnie spożycie w krajach UE, również porównując je z danymi z badań ogólnopolskich – spożycie tych napojów było mniejsze.

Zdaniem biegłego, niepokojący jest jednak fakt deklaracji spożywania napojów energetyzujących u dużej grupy dzieci najmłodszych, w przedziale od sześciu do dziewięciu lat i od 10 do 14 lat, co stwarza zagrożenie pogłębiania się tego zjawiska w przyszłości i zwiększa ryzyko w przyszłości picia większej ilości tych napojów codziennie lub w czasie jednego dnia. Jest to równocześnie ta grupa dzieci, która nie dostrzegała problemu zwiększonego spożycia tych napojów.

Biegły zwrócił uwagę na niepokojące wyniki odpowiedzi na pytanie uczniów, jak często pijesz napoje energetyzujące. Spośród uczniów informujących o picciu napojów energetyzujących, aż 11,1 % deklaruowało codzienne spożycie, kilka razy w tygodniu – 22 %, a kilka razy w miesiącu – 24,2 %. Zatem spośród 37,4 % badanych deklaruujących spożywanie napojów energetyzujących, aż 57,3 % robiło to często – co stwarza zagrożenie dla zdrowia badanej grupy dzieci i młodzieży. Podobnie jak w doniesieniach w literaturze, ilość i częstość spożywanego napojów energetyzujących rosła wraz wiekiem.

Wraz z wiekiem młodych osób rosła ilość wypijanych przez nich napojów energetyzujących. Aż 63,5 % osób w wieku od 15 do 20 lat spożywających napoje energetyzujące deklaruowało spożywanie dziennie więcej niż jednego napoju energetyzującego, co jest ilością większą niż wyniki uzyskane w badaniach międzynarodowych i stwarza zagrożenie dla zdrowia dzieci i młodzieży.

Niepokojąca jest deklaracja 38,9 % uczniów o spożywaniu w ciągu dnia trzech i więcej napojów energetycznych, co zwiększa ryzyko wystąpienia skutków ubocznych. W grupie ankietowanych występowanie takich objawów deklaruowało 9,1 % respondentów, co jest ilością odnotowywaną również w dostępnym piśmiennictwie. Spośród objawów niepożądanych najczęściej wskazywano na: kołatanie serca, ból w klatce piersiowej, przyspieszony oddech, zaburzenia snu – mogące wynikać z przedawkowania kofeiny. Inne zgłaszane objawy to: zmęczenie, ból brzucha, niepokój, które może wywołać przekroczenie norm zawartości wielu składników znajdujących się w energetykach, a wynikających z nadmiernego spożycia tych napojów.

Na pytanie, czy dziecko pije napoje energetyczne, odpowiedź twierdzącą dało 17,8 % z 12 534 ankietowanych rodziców. Dla porównania – odpowiedź twierdzącą na to pytanie dało ponad dwukrotnie więcej uczniów – 37,4 %. Jeszcze bardziej interesujące są różnice między odpowiedziami rodziców i ich dzieci, w poszczególnych grupach wiekowych. W przypadku dzieci od sześciu do dziewięciu lat odpowiedź pozytywną dało 0,7 % rodziców i 6,7 % dzieci; w przypadku dzieci w wieku od 10 do 14 lat – 9,7 % rodziców i 21,8 % dzieci; natomiast w przypadku dzieci w wieku od 15 do 20 lat – było to 36 % rodziców i 56,2 % dzieci. Jak widać rodzice nie mają wiedzy, są nieświadomi skali spożywania napojów energetycznych przez ich dzieci, a stopień niewiedzy jest największy w grupie dzieci najmłodszych, nad którymi powinni sprawować szczególną ochronę.

Spośród uczniów informujących o picciu napojów energetyzujących, aż 11,1 % deklaruowało codzienne spożycie, podczas gdy rodzice oceniali, że liczba ich dzieci codziennie spożywających energetyki jest niższa – 4,9 %. Wyraźnie niższe szacunki rodziców niż odpowiedzi dzieci są widoczne w przypadku pytań dotyczących spożywania energetyków kilka razy w tygodniu – 15,2 % rodzice, a 22 % uczniowie oraz kilka razy w miesiącu – 22,8 % rodzice, a 24,2 % uczniowie. A zatem rodzice nie mają świadomości i kontroli nad spożywaniem napojów energetyzujących przez ich dzieci. Z drugiej strony, jeśli mają oceniać częstość spożywania napojów energetyzujących przez ich dzieci, wyraźnie ją nie doszacowują w stosunku do odpowiedzi uczniów.

Wraz z wiekiem rośnie liczba wypijanych napojów energetyzujących – aż 63,5 % młodzieży w wieku od 15 do 20 lat deklaruje, że spożywają więcej niż jeden

napój energetyzujący dziennie, co jest ilością większą niż wyniki uzyskane w badaniach międzynarodowych i stwarza zagrożenie dla zdrowia dzieci i młodzieży. Odpowiedzi rodziców na to samo pytanie wskazują na ich niewiedzę i nieświadomość problemu. W przypadku wspomnianej grupy wiekowej, młodzież od 15 do 20 lat, 25,8 % rodziców odpowiedziało, że ich dzieci piją więcej niż jeden napój energetyzujący dziennie. Podobnie jest w młodszej grupie wiekowej, 48,9 % dzieci w wieku od sześciu do 14 lat odpowiedziało, że pije napoje energetyzujące raz dziennie, natomiast taką odpowiedź dało 17,3 % ich rodziców. Skala negatywnych odpowiedzi dzieci i rodziców (że nie piją napojów energetyzujących) jest niemal identyczna – 40,3 % rodzice i 40,6 % uczniowie, co może świadczyć, że jest grupa rodziców, która wie co robią ich dzieci i kontroluje co dzieci spożywają, także napoje energetyzujące. Jest też grupa 36,1 % rodziców, która przyznała, że nie ma wiedzy czy ich dzieci piją napoje energetyzujące.

Według ankiet rodzice mają nieprawidłowy obraz ilości napojów energetyzujących spożywanych przez ich dzieci. Odpowiedź, że dzieci szacunkowo piją jeden – dwa napoje energetyzujące w ciągu dnia dało 51,8 % rodziców, natomiast takiej odpowiedzi udzieliło 61,1 % uczniów. Zdaniem biegłego niepokojący jest jednak stopień nieświadomości rodziców w przypadku spożycia przez dzieci więcej niż trzech napojów energetyzujących dziennie. Tylko 12,1 % rodziców oceniło, że ich dzieci piją więcej niż trzy napoje energetyzujące dziennie, natomiast 38,9 % uczniów deklaruowało spożywanie w ciągu dnia trzech i więcej napojów energetycznych – co zwiększa u nich ryzyko wystąpienia objawów niepożądanych.

Podobnie jak w doniesieniach literatury zagranicznej i krajowej, dzieci i młodzież najczęściej sięgają po napoje energetyzujące ze względu na ich smak (67,5 %), dla pobudzenia do nauki – 45,1 %, dla towarzystwa (12,1 %) i z przyzwyczajenia (aż 17,7 %). Ten ostatni wynik może świadczyć o grupie „przewlekłe” stosującej napoje energetyzujące. Również tutaj zauważalne były różnice w odpowiedziach rodziców w stosunku do odpowiedzi uczniów. Najczęściej rodzice odpowiadali, że ich dzieci sięgają po napoje energetyzujące ze względu na smak (46,3 % rodzice i 67,5 % dzieci), dla towarzystwa 36,8 % i z przyzwyczajenia 8,2 %, natomiast 29,8 % uczniów łącznie w obu przypadkach. Ten wynik może wskazywać, że jest grupa młodzieży, która „przewlekłe” stosuje napoje energetyzujące, z przyzwoleniem rodziców do spożywania tych napojów w czasie spotkań towarzyskich. Interesująca jest również odpowiedź rodziców, których 30,1 % powiedziało, że ich dzieci spożywają napoje energetyzujące dla pobudzenia do nauki, podczas gdy uczniowie dawali taką odpowiedź w 45,1 %. Może to świadczyć, że uczniowie wykorzystują spotkania towarzyskie i naukę jako pretekst i możliwość uzyskania zgody rodziców na spożywanie napojów energetyzujących.

Skutki uboczne spożywania napojów energetyzujących zadeklarowało 9,1 % respondentów, podobnie, jak zapisano to w dostępnym piśmiennictwie. Natomiast rodzice w swych odpowiedziach szacowali występowanie takich objawów na poziomie 14,3 %. Wśród opisywanych objawów ubocznych działania energetyków uczniowie opisywali najczęściej: kołatanie serca, ból w klatce piersiowej, przyspieszony oddech, zaburzenia snu, co mogło wynikać np. z przedawkowania kofeiny. Inne objawy to: zmęczenie, ból brzucha, niepokój, które mogą być wynikiem przekroczenia norm wielu składników znajdujących się w energetykach na skutek nadmiernego spożycia tych napojów. Rodzice natomiast najczęściej wskazywali na: zaburzenia snu, niepokój, kołatanie serca, agresywne zachowanie.

Odpowiedzi uczniów i rodziców na pytanie, czy napoje energetyzujące mogą mieć szkodliwy wpływ na zdrowie i prowadzić do uzależnienia były zbieżne (94,3 % uczniów i 98,4 % rodziców). Niemniej dane przedstawione powyżej wskazują, że zarówno uczniowie jak i rodzice, mimo takiej świadomości, nie traktują tych zagrożeń poważnie.

Uczniowie i rodzice najczęściej czerpali informacje o potencjalnej szkodliwości napojów energetyzujących z mediów (75,6 % rodziców i 57,8 % uczniów). Kolejnym źródłem wiedzy na ten temat dla uczniów byli rodzice i rodzina – 50,4 %. Dla 47,9 % rodziców źródłem wiedzy były informacje zamieszczone na produkcie, podczas gdy na źródło to wskazało 29,4 % uczniów. Szkoła była źródłem wiedzy o zagrożeniach związanych ze spożywaniem napojów energetyzujących dla 41,6 % uczniów, podczas gdy to źródło wiedzy podało 15,3 % rodziców. Dane te wskazują na konieczność opracowania jednolitych źródeł informacji dla rodziców i ich dzieci na ten temat, zarówno w mediach jak i w szkole. Powinno się także ujednoczyć informacje i opracować system ostrzegania zapisany na opakowaniach, zwracający uwagę na szkodliwe działanie produktu.

W kontekście odpowiedzi uczniów potwierdzających, że to szkoła była źródłem wiedzy o potencjalnej szkodliwości napojów energetyzujących (41,6 %) i, że mniej niż w połowie szkół, w deklaracji uczniów (48,7 %) była poruszana ta tematyka, istnieje konieczność opracowania programu edukacyjnego na ten temat w szkołach.

W ocenie biegłego, dramatycznie źle wygląda zaangażowanie rodziców w sprawę szkodliwości spożywania energetyków.

Profilaktyka w placówkach oświatowych

Deklarowana przez kierownictwo skontrolowanych szkół wiedza na temat szkodliwości napojów energetyzujących, a także zaobserwowane zjawisko powszechnego spożywania wśród uczniów, nie przełożyły się na kompleksowe działania w celu ograniczenia ich dostępności i konsumpcji. Pomimo obowiązku podejmowania działań wychowawczych i profilaktycznych, określonych w rozporządzeniu *w sprawie wymagań wobec szkół i placówek*, w szkołach, w zasadzie, nie podjęto żadnych starań zmierzających do eliminowania zagrożeń związanych z tym zjawiskiem.

Tylko w **LO w Nisku** podjęto działania mające na celu ograniczenie powszechnego spożywania energetyków przez uczniów Szkoły. Nie realizowano tego jednak w całym okresie objętym kontrolą.

Przykłady

W **LO w Nisku** działania bezpośrednio odnoszące się do szkodliwości spożywania napojów energetyzujących realizowano od roku szkolnego 2020/2021. W ramach 19 lekcji z uczniami zrealizowano łącznie 13 tematów z tego zakresu, np. *Skład chemiczny napojów energetyzujących; Zastrzyk energii – czyli o napojach energetycznych*. Po rozpoczęciu kontroli NIK zrealizowano 10 z nich. W roku szkolnym 2021/2022, w ramach lekcji prowadzonych podczas kształcenia zdalnego na temat zdrowego stylu życia uczniowie przygotowali materiały edukacyjne dotyczące napojów energetyzujących, z których utworzyli tablicę: **STOP ENERGETYKOM**. Nauczyciele biologii i chemii realizowali zadania ujęte w aneksie do programu wychowawczo-profilaktycznego na rok szkolny 2020/2021, dotyczące profilaktyki uzależnień od napojów energetyzujących, uwzględniając je w trakcie zajęć realizowanych zgodnie z rozkładem materiału z tych przedmiotów.

Nauczyciel chemii, kiedy zauważyła spożywanie napojów na terenie Szkoły zwracała uwagę, lecz na jej prośby otrzymywała odpowiedź: *przecież mam 18 lat lub sprzedają je w sklepie, więc nie są szkodliwe*. W związku z tym przeprowadzała pogadanki na temat wpływu i skutków spożywania napojów energetycznych. Dodatkowo wprowadziła zakaz wnoszenia ich na lekcje do pracowni chemicznej, w której umieszczona była tablica edukacyjna pt. *Energetyki dobre czy złe*.

Na początku roku szkolnego wychowawcy apelowali o unikanie sytuacji niebezpiecznych dla zdrowia, w tym picia napojów energetycznych. Zakazano również wychodzenia podczas przerw lekcyjnych poza obręb terenu Szkoły, co miało ograniczyć możliwość ich zakupu.

W roku szkolnym 2022/2023 na spotkaniach z rodzicami uczniów pięciu klas podjęto tematykę napojów energetyzujących, zwracając uwagę na ich szkodliwość oraz możliwość uzależnienia się od nich.

Do czasu rozpoczęcia kontroli NIK, w sześciu szkołach odnotowano jedynie nieliczne przypadki uświadamiania zagrożenia wynikającego ze spożywania energetyków²⁹.

Przykłady

W **LO w Rzeszowie**, poza jedną prelekcją pedagoga podczas wywiadówki, nie realizowano obowiązków edukacji zdrowotnej oraz działań wychowawczych i profilaktycznych mających na celu eliminowanie zagrożeń dotyczących spożywania napojów energetyzujących oraz wzmacnianie pożądanych zachowań.

W **ZS w Łańcucie**, pomimo zdiagnozowania powszechności spożywania przez uczniów napojów energetyzujących, działania wychowawcze i profilaktyczne, zmierzające do eliminowania tego zagrożenia rozpoczęto dopiero w grudniu 2021 r. Wychowawcy klas przeprowadzili 10 zajęć na temat szkodliwości energetyków, w tym pt. *Energetyk nie doda ci skrzydeł – jak energetyki wpływają na organizm; Odmawiam nawet łyka energetyka. Napoje energetyczne i ich wpływ na zdrowie.*

Według Dyrektora, powodem niepodejmowania działań w okresie wcześniejszym było to, że przepisach oświatowych nie było wyszczególnionych wprost napojów energetyzujących. Edukacja zdrowotna w podstawie programowej szkół ponadpodstawowych również nie wskazywała wprost energetyków. Podstawowe kierunki realizacji polityki oświatowej państwa w kontrolowanym okresie (z wyjątkiem roku szkolnego 2019/2020) nie poruszały tematyki zdrowego odżywiania ani profilaktyki uzależnień. W Narodowym Programie Zdrowia na lata 2021–2025 również nie mówiono wprost o energetykach.

W trzech szkołach³⁰, do czasu rozpoczęcia kontroli NIK, nie podjęto żadnych działań dotyczących problemu spożywania energetyków przez uczniów.

Przykłady

W **SP w Nisku** spowodowane to było brakiem zainteresowania pracowników Szkoły tym zagadnieniem.

Lekcje tematyczne, pogadanki, prezentacje, także w formie gazetek, dotyczące skutków spożywania napojów energetycznych przez młodych ludzi zorganizowano w sześciu szkołach dopiero w wyniku kontroli NIK³¹.

Przykłady

W **SP w Nisku**, w związku z rozpoczętą kontrolą NIK, podjęto działania edukacyjne dotyczące szkodliwości spożywania energetyków. Podczas 15 lekcji z uczniami zrealizowano łącznie 14 tematów z tego zakresu, m.in. pt. *Używkki – co o nich wiemy. Napoje energetyzujące współczesne zagrożenie zdrowotne dla dzieci i młodzieży; Pogadanka na temat spożywania i szkodliwości napojów energetyzujących.* Zorganizowano imprezę profilaktyczną pt. *Energetyki to złe nawyki*, której celem było uświadomienie uczniom negatywnego wpływu energetyków na ich organizm. Obejmowała ona m.in.: projekcję filmu pt. *Jak energetyki działają na nasz organizm*, prelekcję pracownika Działu Edukacji PSSE w Nisku, pracę uczniów w grupach, w tym wykonanie dwóch plakatów pt. *Skutki spożywania napojów energetycznych* i *Stop energetykom*, które zostały umieszczone w Szkole. Na tablicy dotyczącej promocji zdrowia i na stronie internetowej Szkoły zamieszczono materiały edukacyjne. Na spotkaniach z rodzicami przedstawione zostały dwie prezentacje przygotowane przez nauczycieli,

²⁹ LO w Rzeszowie, SP w Łańcucie, SP w Krośnie, SP w Dębicy, LO w Dębicy, ZS w Łańcucie.

³⁰ SP w Nisku, LO w Krośnie, SP w Rzeszowie.

³¹ ZS w Łańcucie, SP w Nisku, LO w Nisku, SP w Łańcucie, SP w Rzeszowie, SP w Dębicy.

Diagnozy potrzeb rozwojowych uczniów i programy wychowawczo profilaktyczne

tj. *Napoje energetyczne czy sport? oraz Energetyki – wpływ na zdrowie naszych dzieci.*

W **ZS w Łąncucie** gazetka pt. *Szkodliwy wpływ napojów energetycznych*, zawierająca informacje m.in. czym są takie napoje, co zawierają, co może spowodować ich systematyczne spożywanie została zawieszona w Szkole w dniu 15 lutego 2023 r., tj. w trakcie kontroli NIK.

Żadna ze skontrolowanych szkół, w całym okresie objętym kontrolą, nie dostrzegła i nie uwzględniła problematyki szkodliwości spożywania napojów energetyzujących w corocznych diagnozach potrzeb rozwojowych uczniów i w opracowywanych na ich podstawie programach wychowawczo profilaktycznych.

Przykłady

Pomimo wiedzy o szkodliwości napojów energetyzujących i spożywaniu ich przez uczniów w **LO w Rzeszowie**, żadne z pytań zawartych w ankietach nie odnosiło się do tej problematyki. Dopiero w trakcie kontroli NIK, w ankietach adresowanych do uczniów, przeprowadzonych na potrzeby diagnozy przygotowywanej na rok szkolny 2023/2024, zawarto pytania dotyczące spożywania energetyków. Dyrektor wyjaśnił, że: *spożywanie napojów energetyzujących nie zostało uwzględnione jak dotąd w wytycznych nadzoru pedagogicznego. Przygotowuje się do opracowania dokumentów na następny rok szkolny i w ankietach diagnozujących potrzeby uczniów wprowadzono dodatkowe pytanie nt. napojów energetyzujących, które odnosi się do częstotliwości picia napojów energetyzujących, przyczyn sięgania po nie, niepożądanych objawów po ich wypiciu. Dotychczas pozyskane wyniki ankiet potwierdzają, że znaczna część uczniów spożywa napoje energetyzujące. W programach i planach wychowawczo-profilaktycznych na rok szkolny 2023/2024 zostaną uwzględnione – niezależnie od wytycznych Ministerstwa i Kuratora Oświaty – zadania dotyczące tego problemu.*

W **SP w Rzeszowie**, w trakcie kontroli NIK, zwrócono uwagę na problem spożywania napojów energetyzujących wśród uczniów Szkoły, uzupełniając diagnozę i plan wychowawczo-profilaktyczny na rok szkolny 2022/2023 o stosowne zapisy w tym zakresie. W diagnozie, we wnioskach kadry pedagogicznej oraz pedagoga szkolnego wskazano na konieczność prowadzenia zajęć dotyczących uzależnień, w tym związanych z napojami energetyzującymi. Jako oczekiwania rodziców wymieniono np. edukację młodzieży w tym zakresie. Do najbardziej istotnych czynników ryzyka zaliczono dostępność produktów spożywczych oraz napojów z dużą ilością cukru, np. napojów energetycznych. W zaleceniach do dalszej działalności wychowawczej, edukacyjnej oraz profilaktycznej zapisano kontynuowanie uświadamiania uczniom zagrożeń płynących z ich zażywania.

W programie wychowawczo-profilaktycznym wskazano na możliwość uzależnienia. Zaplanowano przeprowadzenie przez wychowawców, pedagoga, higienistkę oraz nauczycieli we współpracy ze specjalistami, pogadarek w tym zakresie. Wskazano na konieczność podnoszenie kompetencji nauczycieli i wychowawców w zakresie profilaktyki uzależnień. Zadania są realizowane od lutego 2023 r., bo wtedy zaktualizowano program wychowawczo-profilaktyczny.

Dyrektor wyjaśniła, że: *po rozpoczęciu kontroli NIK odbyła się rada rodziców, w trakcie której rodzice wskazywali na konieczność edukacji młodzieży szkolnej w zakresie m.in. szkodliwości spożywania energetyków. Także nauczyciele wskazywali na pojawiające się przypadki przynoszenia przez uczniów takich napojów do Szkoły i podczas wyjazdów/wyjazdów poza Szkołę. Po tych zdarzeniach uzupełniono zapisy diagnozy i programu.*

Mimo spożywania energetyków przez dzieci i młodzież, nie było to przedmiotem szerszego zainteresowania pracowników **SP w Dębicy**. Nie zwrócono uwagi na tę problematykę ani podczas ankietowania uczniów, w związku z obowiązkiem corocznego diagnozowania występujących

w środowisku szkolnym ich potrzeb rozwojowych, ani w programach wychowawczo-profilaktycznych na lata szkolne 2020/2021 i 2022/2023. Skutkowało to tym, że pomimo obowiązków określonych w przepisach oświatowych, w Szkole, poza nielicznymi pogadankami w trzech klasach, w zasadzie nie podjęto działań wychowawczych i profilaktycznych, zmierzających do eliminowania zagrożeń związanych z tym zjawiskiem. Nierealizowanie tych obowiązków było tym bardziej naganne, że w latach 2019/2020 i 2021/2022, w programach wychowawczo-profilaktycznych Szkoły, zaplanowano zadania związane z uświadamianiem niebezpieczeństw wynikających z sięgania przez uczniów po napoje energetyczne, w tym poprzez edukację zdrowotną, gazetki tematyczne, pogadanki na godzinach wychowawczych czy konkursy profilaktyczne.

Dyrektor **SP w Krośnie** wyjaśnił, że: *w diagnozie i w programie nie uwzględniono energetyków podobnie jak szeregu innych substancji, ponieważ nie są to substancje zakazane. Diagnozie podlegają substancje niedozwolone (alkohol, narkotyki, dopalacze, papierosy, e-papierosy), wymienione w programie wychowawczo-profilaktycznym.*

Problem ten w **ZS w Łańcucie** został uwzględniony jedynie w diagnozach potrzeb rozwojowych uczniów na lata szkolne 2019/2020 i 2020/2021. W roku szkolnym 2019/2020 zdiagnozowano za pomocą ankiety, że 23 % badanych uczniów spożywa napoje energetyczne, natomiast w kolejnym roku – 29 %. Nie znalazło to jednak odzwierciedlenia w żadnym z programów wychowawczo-profilaktycznych Szkoły.

W **LO w Nisku** w roku szkolnym 2020/2021 kompleksowo zajęto się szkodliwością energetyków, co pozwoliło zwymiarować niebagatelną skalę tego zjawiska (49 %). Pomimo tego, w diagnozach przygotowanych na kolejne lata tematyka ta została pominięta. Nie uwzględniono jej także w diagnozie na rok szkolny 2019/2020. Spowodowało to, że zadania ukierunkowane na ograniczenie spożycia napojów energetycznych ujęto jedynie w aneksie do programu wychowawczo-profilaktycznego Szkoły w roku szkolnym 2020/2021. W pozostałym okresie objętym kontrolą, w aneksach i programie wychowawczo-profilaktycznym pominięto to zagadnienie. Dyrektor wyjaśnił, że: *kontrola NIK zwróciła uwagę na skalę problemu związanego ze spożywaniem napojów energetyzujących przez młodzież. W roku szkolnym 2023/2024 zaplanowano przeprowadzenie ankiet z uwzględnieniem tego zagadnienia i ujęcie go w programie.*

Kontrola oraz liczne przekazy w mediach dotyczące energetyków spowodowały, iż w **SP w Nisku** dyrektor zlecił badanie ankietowe. Jego wyniki pokazały, że 48 % uczniów Szkoły pije takie napoje.

Dyrektorzy dwóch szkół³², wbrew obowiązkowi wynikającemu z przepisu art. 26 ust. 2 ustawy *Prawo oświatowe*, nie opracowali obligatoryjnych diagnoz i programów wychowawczo-profilaktycznych o występujących w środowisku szkolnym potrzebach rozwojowych uczniów.

Przykłady

W **SP w Krośnie** nie przeprowadzono diagnozy na rok szkolny 2022/2023 oraz nie opracowano programów wychowawczo-profilaktycznych, bazując na dokumencie z 2017 r. Nowe programy nie zostały sporządzone, pomimo potrzeb zgłoszonych w ankietach zarówno przez uczniów, jak i rodziców, przez co obowiązujący program nie zawierał treści i działań dotyczących wszystkich zdiagnozowanych w Szkole problemów uczniów. Dyrektor wyjaśnił, że: *program nie był modyfikowany, ponieważ diagnoza nie wymagała takich zmian, ani Rada Rodziców, ani Rada Pedagogiczna nie zgłaszała konieczności zmian.*

³² SP w Krośnie, SP w Łańcucie.

Wbrew obowiązkowi wynikającemu z przepisu ustawy *Prawo oświatowe*, diagnozy opracowane w pięciu szkołach nie odnosiły się do czynników chroniących i ryzyka, ze szczególnym uwzględnieniem zagrożeń związanych z używaniem substancji psychotropowych, środków zastępczych oraz nowych substancji psychoaktywnych³³.

Przykłady

Dyrektor **SP w Rzeszowie** wyjaśniła, że: *zajęto się głównie problemami psychologicznymi dzieci związanymi z pandemią i nauką zdalną. Dlatego zagrożenia związane z używaniem substancji psychotropowych, środków zastępczych oraz nowych substancji psychoaktywnych potraktowano jako drugorzędne i zrezygnowano z nich w diagnozie.*

5.3. Artykuły spożywcze dostępne na terenie placówek oświatowych

Wyniki oględzin NIK sklepików szkolnych i automatów

We wszystkich skontrolowanych szkołach NIK przeprowadziła oględziny. Spośród 10 skontrolowanych placówek oświatowych, w ośmiu znajdowały się sklepiki szkolne i automaty, w których uczniowie mogli nabyć artykuły spożywcze³⁴. Uczniowie mogli tam zakupić np. zupy instant, lizaki, czekolady, chipsy, chrupki, popcorn, napoje, żelki, cukierki, paluszki, soki, ciastka, wafelki, musy owocowe, batony, rogalce, orzeszki ziemne, pączki, kanapki, drożdżówki, obwarzanki, gummy do żucia.

Podczas oględzin prowadzonych przez NIK w sklepikach szkolnych na terenie **LO w Krośnie** i **LO w Dębicy** kontrolerzy zakupili także napoje energetyzujące.

Przykłady

Zastępca dyrektora **LO w Dębicy** wyjaśniła, że: *nie wiedziała o dostępności w sklepiku szkolnym energetyków. Dodała, że w Szkole nie wprowadzono zakazu ich sprzedaży.*

Dyrektor **LO w Krośnie** nie wprowadzał w Szkole pisemnego zakazu sprzedaży napojów energetyzujących, gdyż – jak stwierdził – nie było w niej źródeł ich dystrybuowania. Właścicielka sklepiku została ustnie poinformowana o tym, że nie powinna takich napojów sprzedawać.

W koszach na śmieci na terenie **LO w Nisku** kontroler NIK stwierdził liczne opakowania po napojach energetyzujących, świadczące o spożywaniu ich dużej ilości przez młodzież. Dyrektor LO w Nisku wyjaśnił, że: *napoje te młodzież przynosi ze sobą do Szkoły i mimo pilnowania podczas przerw, aby nie były one spożywane, wszystkich uczniów nie da się upilnować.*

W **LO w Rzeszowie** dopiero z dniem 14 lutego 2023 r., tj. w trakcie kontroli NIK, wprowadzono zakaz sprzedaży napojów energetyzujących. Jak wyjaśnił dyrektor, *podjął taką decyzję po komunikacie dyrektora Wydziału Edukacji UM w Rzeszowie, informującym dyrektorów placówek oświatowych w mieście, że do Sejmu trafił projekt ustawy mający zakazać sprzedaży w szkołach napojów energetycznych. Komunikat ten był pierwszą oficjalną informacją o szkodliwości napojów energetycznych ze strony władz oświatowych i samorządowych. Po wprowadzonym zakazie napoje energetyzujące sprzedawane w sklepiku szkolnym zostały wycofane z obrotu.*

W latach szkolnych 2021/2022 i 2022/2023, dyrektor **SP w Krośnie**, w związku ze zgłoszeniami rodziców i wychowawców, zakazał sprzedaży energetyków w automacie i w sklepiku szkolnym. Do tego czasu napoje energetyzujące były sprzedawane na terenie Szkoły.

Przepis art. 68 ust. 1 pkt 3 ustawy *Prawo oświatowe* zobowiązuje dyrektora szkoły do sprawowania opieki nad uczniami oraz stwarzania warunków

³³ LO w Rzeszowie, SP w Rzeszowie, LO w Krośnie, SP w Krośnie, SP w Nisku.

³⁴ LO w Rzeszowie, SP w Rzeszowie, SP w Łańcutu, LO w Krośnie, SP w Krośnie, LO w Dębicy, SP w Dębicy, LO w Nisku.

harmonijnego rozwoju psychofizycznego poprzez aktywne działania prozdrowotne. Według wyjaśnień, siedmiu z ośmiu dyrektorów sprawdzało rodzaj asortymentu spożywczego sprzedawanego na terenie ich placówek oświatowych³⁵.

Przykłady

Dyrektor **LO w Rzeszowie** zwracał jedynie uwagę, czy w sklepiku i w automatach nie sprzedawano alkoholu, natomiast nie przywiązywał wagi do innych oferowanych produktów.

Dyrektor **SP w Rzeszowie** tylko na początku każdego roku szkolnego kontrolowała automaty i nie było odstępstw sprzedawanych produktów od norm określonych w przepisach. Później kontrolowała je sporadycznie, wierząc, że sprzedawana w automatach żywność spełnia normy określone także w umowie.

Wyniki kontroli PPIS sklepików szkolnych i automatów

Przepisy rozporządzenia w sprawie środków spożywczych regulują zasady sprzedaży na terenie placówek oświatowych. Zgodnie z § 1 ust. 2 pkt. 1, 2 i 3 tego rozporządzenia, w jednostkach systemu oświaty mogą być sprzedawane dzieciom i młodzieży grupy środków spożywczych, o których mowa w ust. 1 pkt. 2, 6–8 i pkt 20, pod warunkiem że nie zawierają więcej niż:

- 15 g cukru w 100 g/ml produktu gotowego do spożycia, a w przypadku produktów mlecznych, o których mowa w ust. 1 pkt 7, nie więcej niż 13,5 g cukru w 100 g/ml produktu gotowego do spożycia;
- 10 g tłuszczu w 100 g/ml produktu gotowego do spożycia;
- 0,4 g sodu/1 g soli w 100 g/ml produktu gotowego do spożycia, a w przypadku pieczywa półcukierniczego i cukierniczego nie więcej niż 0,45 g sodu/1,2 g soli w 100 g/ml produktu gotowego do spożycia.

Przeprowadzając oględziny w placówkach oświatowych, dotyczące sprawdzenia, czy w sklepikach szkolnych i automatach sprzedawano napoje energetyzujące stwierdzono, że mogą tam znajdować się produkty spożywcze niespełniające wymogów.

Kontrole PPIS wykazały, że w automatach i sklepikach szkolnych we wszystkich podmiotach znajdowały się produkty niespełniające wymogów cyt. rozporządzenia i organy te podjęły odpowiednie działania.

Biorąc pod uwagę skalę nieprawidłowości, PPIS w Dębicy, Krośnie, Łąncucie, Nisku i Rzeszowie dodatkowo przeprowadzili kontrole łącznie w 23 placówkach oświatowych, stwierdzając w 18 z nich sprzedaż artykułów niespełniających wymogów określonych w rozporządzeniu w sprawie środków spożywczych.

Przykłady

PPIS w Krośnie skontrolował sześć podmiotów, w tym w pięciu stwierdził sprzedaż artykułów niespełniających wymogów określonych w rozporządzeniu w sprawie środków spożywczych.

Nieprawidłowości w tym zakresie ustalone przez **PPIS w Rzeszowie** dotyczyły wszystkich czterech placówek oświatowych.

PPIS w Nisku i **PPIS w Dębicy** objęły kontrolą sklepiki i automaty. Każdy z nich skontrolował cztery placówki oświatowe. Pierwszy – stwierdził takie nieprawidłowości w trzech podmiotach, drugi – we wszystkich czterech podmiotach.

PPIS w Łąncucie skontrolował zgodność sprzedawanych artykułów z cyt. rozporządzeniem w czterech szkołach. W jednej z nich żywność dostępna w automacie nie spełniała wymogów. Dodatkowo sprawdzono produkty w automacie znajdującym się na terenie innej szkoły, które także nie spełniały wymogów.

³⁵ SP w Dębicy, LO w Rzeszowie, SP w Rzeszowie, LO w Krośnie, SP w Krośnie, SP w Łąncucie, LO w Nisku.

**Informacje PPWIS
dotyczące kontroli
zrealizowanych w
placówkach
oświatowych**

Z przekazanych przez PPWIS informacji wynikało, że w latach 2020–2023, w województwie podkarpackim PPIS nadzorowali łącznie 577 sklepików szkolnych i 356 automatów. W tym okresie skontrolowali 116 sklepików i cztery automaty. W pięciu sklepikach i w jednym automacie stwierdzono nieprawidłowości, które polegały na niespełnieniu przez produkty spożywcze wymagań zawartych w cyt. rozporządzeniu, gdyż zawierały zawyżoną zawartość cukru, soli i tłuszczu oraz wprowadzeniu do obrotu produktów po upływie terminu przydatności do spożycia. W siedmiu sklepikach stwierdzono nieprawidłowości, które nie dotyczyły spełniania norm zawartych w rozporządzeniu.

Ustalenia kontroli zleconych przez NIK a przeprowadzonych przez PPIS ujawniły, że w każdej kontrolowanej placówce szkolnej stwierdzono fakt sprzedawania dzieciom i młodzieży niezdrowej żywności.

5.4. Działania podejmowane przez POZ na rzecz ograniczenia dostępności i spożywania napojów energetyzujących przez dzieci i młodzież

**Zdiagnozowanie
zjawiska**

Problematyka szkodliwości spożywania napojów energetyzujących wśród dzieci i młodzieży została zauważona w trzech POZ³⁶, jednak nie przełożyła się na udokumentowane działania w celu ograniczenia ich dostępności i konsumpcji. W dwóch³⁷, pomimo powszechności zjawiska, nie była przedmiotem zainteresowania z powodu niezdiagnozowania jej wśród pacjentów.

Przykłady

Właściciel **POZ w Łąncucie** wyjaśnił, że: *dotychczas w swojej pracy w jego populacji pacjentów nie spotkał się z negatywnymi skutkami spożywania napojów energetyzujących. W prenumerowanych czasopismach medycznych problem ten nie był poruszany. Nie pojawił się również na konferencjach i sympozjach, w których brał udział. Napoje energetyczne kojarzą mu się m.in. z zaśmiecaniem przestrzeni publicznej przez puste opakowania porzucone w rowach, zaroślach, na trawnikach czy parkingach. Nie ma wiarygodnej wiedzy na temat zjawiska spożywania energetyków i jego skali.*

**Dokumentowanie
działań
profilaktycznych**

Wprawdzie kierownicy czterech POZ awizowali podejmowanie nielicznych działań profilaktycznych w tym zakresie, jednak – wbrew obowiązkowi wynikającemu z przepisu art. 25 ust. 1 pkt 3 ustawy *o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta* – nie znalazło to odzwierciedlenia w dokumentacjach medycznych pacjentów³⁸. Tym samym nie potrafili wskazać populacji młodych osób, którym udzielono takich świadczeń, ani sprecyzować rodzaju, treści udzielonych porad profilaktycznych.

Przykłady

Właściciel **POZ w Łąncucie** wyjaśnił, że: *placówka nie prowadzi systemowej profilaktyki w zakresie problemu używania czy nadużywania napojów energetyzujących przez dzieci i młodzież, ponieważ nie stwierdzono tego zjawiska w grupie objętej opieką lekarską. W zaleceniach ustnych zwracana jest uwaga na możliwość zaostrzenia objawów chorobowych w niektórych sytuacjach. Powyższe zalecenia skutkują zapewnieniem przez pacjentów oraz ich rodziców o nieużywaniu tych napoi. Kolejnym powodem nieprowadzenia profilaktyki w tym zakresie jest niezwracanie uwagi na te produkty i nierobienie mimowolnego marketingu tego typu produktom (w mechanizmie „zakazanego owocu”). Nadmienił też o niedoborze środków osobowo-finansowych do wykonywania świadczeń gwarantowanych lekarza podstawowej opieki zdrowotnej.*

³⁶ POZ w Krośnie, POZ w Nisku, POZ w Rzeszowie.

³⁷ POZ w Dębicy, POZ w Łąncucie.

³⁸ POZ w Łąncucie, POZ w Krośnie, POZ w Rzeszowie, POZ w Nisku.

Członek Zarządu wyjaśniła, że: w **POZ w Krośnie** prowadzona jest edukacja dotycząca skutków spożywania przez dzieci i młodzież energetyków oraz możliwości uzależnienia się od nich w formie indywidualnej, zarówno skierowana do dzieci, jak i rodziców. Nie znajduje to odzwierciedlenia w prowadzonej dokumentacji medycznej, gdyż w przychodni praktykuje się ustne informowanie pacjentów w ww. kwestii. Lekarze nie są w stanie oszacować liczebności odbytych działań profilaktycznych z powodu nieregularności ich występowania. Sygnalizują jednak niepokojącą eskalację problemu.

W trakcie kontroli NIK, w **POZ w Dębicy** zawieszono ulotki na tablicach ogłoszeniowych dotyczące skutków spożywania przez dzieci i młodzież napojów energetyzujących oraz możliwości uzależnienia się od nich. Według kierownika POZ, po przeprowadzonej kontroli NIK, w trakcie wizyt lekarskich zadawane są pytania młodzieży na temat spożywania energetyków i informacja ta jest już odnotowywana w dokumentacji medycznej.

Zdaniem NIK, szczególnej uwagi wymagają zagrożenia związane ze spożywaniem przez dzieci i młodzież produktów, które nie są obojętne dla ich zdrowia, w tym energetyków. Uwzględnienie tej problematyki w bieżącej działalności leczniczej pozwoli świadczeniodawcom na pełniejsze rozpoznanie potrzeb zdrowotnych, a przez to realizację obowiązków promocji, profilaktyki i ochrony zdrowia oraz istotnie wpłynie na zwiększenie świadomości pacjentów o szkodliwości spożywania energetyków.

5.5. Działania podejmowane przez gminy i samorządy powiatowe na rzecz ograniczenia dostępności i spożywania napojów energetyzujących przez dzieci i młodzież

Rozpoznanie problemu

Spożywanie napojów energetyzujących przez dzieci i młodzież w żadnej z ośmiu gmin objętych kontrolą nie zostało rozpoznane jako problem wymagający podejmowania działań w celu ograniczenia ich dostępności i konsumpcji.

Przykłady

Powszechne i stale rosnące spożycie napojów energetyzujących przez dzieci i młodzież nie było przedmiotem zainteresowań pracowników **UM w Rzeszowie**, gdyż kontrolę nad żywnością wprowadzoną do obrotu na terenie kraju sprawuje: Państwowa Inspekcja Sanitarna, Europejski Urząd ds. Bezpieczeństwa Żywności, Inspekcja Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych czy Państwowa Inspekcja Weterynaryjna. Jak dotąd instytucje sprawujące kontrolę nad żywnością nie wprowadziły dodatkowych, specjalnych ograniczeń dotyczących spożycia napojów energetycznych ani nie wprowadzono żadnych regulacji prawnych w tym zakresie.

Problem spożywania napojów energetyzujących przez dzieci i młodzież nie był przedmiotem zainteresowań **UM w Krośnie**, gdyż nie wpłynęły żadne doniesienia o występowaniu problemu na terenie Miasta Krosna. Pracownicy Urzędu, w trakcie kontroli NIK, tj. w marcu 2023 r. uzyskali informacje, z których wynikało, że problem spożywania energetyków przez uczniów był tematem zainteresowań dyrektorów, nauczycieli, pedagogów jak i pracowników obsługi placówek oświatowych funkcjonujących na terenie Gminy Miasto Krosno. Zauważyli to zjawisko wśród uczniów, głównie starszych klas i w związku z tym podejmowali działania edukacyjne.

W latach 2020–2023 pracownicy **UGiM w Nisku** nie odnotowali sygnałów z niżańskich szkół podstawowych nt. częstotliwości spożycia energetyków i w związku z tym nie podejmowali żadnych działań w tym zakresie.

Wiedza o szkodliwości energetyków

Pracownicy skontrolowanych gmin i powiatów mieli ogólną wiedzę na temat negatywnego wpływu spożywania napojów energetycznych na zdrowie dzieci i młodzieży, która pochodziła głównie ze źródeł internetowych.

Przykłady

Pracownicy **UM w Rzeszowie** i jednostek miejskich, specjalizujących się w realizacji programów profilaktycznych, nabywali wiedzę na temat szkodliwości nadmiernego spożycia napojów energetyzujących poprzez analizę doniesień medialnych, opinii specjalistów czy raportów PIS. Profilaktycy podkreślają, że na polskim rynku czytelniczym brakuje pozycji naukowych opisujących problem szkodliwości, bądź uzależnień od napojów energetycznych.

Pracownicy **UM w Krośnie** nie mieli wiedzy na temat szkodliwości spożywania energetyków z udokumentowanych źródeł – np. szkoleń czy webinarów. Wiedzę w tym zakresie zdobywali indywidualnie ze środków masowego przekazu – zgodnie z potrzebami wynikającymi z zakresu przyjętych obowiązków.

Zadania promocji i ochrony zdrowia

Działania samorządów gmin w zakresie promocji i ochrony zdrowia, określone w ustawie *o samorządzie gminnym*, ustawie *o samorządzie powiatowym* i w ustawie *o świadczeniach opieki zdrowotnej* nie dotyczyły eliminowania zagrożeń dla młodych ludzi spowodowanych spożywaniem napojów energetyzujących. Nie ujęto go w programach polityki zdrowotnej, nie wdrażano profilaktycznych przedsięwzięć lokalnych mających na celu zapoznanie mieszkańców z zawartymi w napojach energetycznych substancjami szkodliwymi dla zdrowia oraz skutkami ich spożywania. Nie inicjowano, nie wspomagano i nie monitorowano działań lokalnej wspólnoty samorządowej dotyczących promocji i edukacji zdrowotnej, odnoszących się do energetyków.

Przykłady

Działania **UM w Rzeszowie** nie obejmowały ograniczania dostępności i spożywania napojów energetyzujących przez dzieci i młodzież na terenie Miasta Rzeszowa. Nie przeprowadzono analizy potrzeb zdrowotnych i stanu zdrowia mieszkańców gminy i powiatu, pod kątem zdefiniowania problemu zdrowotnego dzieci i młodzieży związanego ze spożywaniem takich napojów. Nie opracowano i nie realizowano programu polityki zdrowotnej dotyczącego tego problemu, gdyż nie został on uwzględniony w *Rekomendacjach do realizowania i funkcjonowania gminnych programów profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych oraz przeciwdziałania narkomanii* opracowanych przez Krajowe Centrum Przeciwdziałania Uzależnieniom. Podejmowanie inicjatyw w tym zakresie nie było akcentowane ze strony lekarzy, specjalistów czy profilaktyków uzależnień. Ponadto Prezes Agencji Oceny Technologii Medycznych i Taryfikacji nie wydał rekomendacji dotyczącej realizowania programów polityki zdrowotnej w przedmiotowym temacie. Urząd sfinansował jedynie realizację przez Samodzielny Publiczny Zespół Opieki Zdrowotnej nr 1 w Rzeszowie programu pn. *Profilaktyka uzależnień, promocja zdrowego trybu życia i kształtowanie zachowań korzystnych dla zdrowia psychicznego dzieci i młodzieży wieku szkolnego*. Jego celem było m.in. przekazanie uczniom informacji o wpływie napojów energetyzujących na układ nerwowy i zdrowie człowieka.

W **UM w Dębicy** nie podejmowano przedsięwzięć lokalnych zmierzających do zaznajamiania mieszkańców z czynnikami szkodliwymi dla zdrowia oraz ich skutkami dotyczącymi spożywania energetyków przez dzieci i młodzież. Burmistrz nie wyjaśnił przyczyn takiego stanu. W listopadzie 2022 r. sfinansowano zakup dla Szkoły Podstawowej nr 9 w Dębicy filmu profilaktycznego pt. *Alkohol, e-papierosy, energetyki – niebezpieczna moda*, będącego elementem programu wychowawczo-profilaktycznego pn. *Bądź świadomy i odpowiedzialny – żyj zdrowo i bezpiecznie*. W marcu 2023 r., tj. w trakcie kontroli NIK, Urząd sfinansował także prelekcje nt. energetyków w dwóch szkołach średnich z Dębicy.

Zdaniem NIK, objęcie diagnozowaniem obszaru spożywania napojów energetycznych przez dzieci i młodzież, pozwoli samorządom na pełniejsze rozpoznanie ich potrzeb zdrowotnych, a przez to realizację obowiązków promocji i ochrony zdrowia oraz istotnie wpłynie na zwiększenie świadomości lokalnej społeczności o szkodliwości energetyków.

5.6. Działania podejmowane przez Wojewódzką Stację Sanitarno-Epidemiologiczną w Rzeszowie na rzecz ograniczenia dostępności i spożywania napojów energetyzujących przez dzieci i młodzież

Wiedza o szkodliwości energetyków

Pracownicy WSSE mieli wiedzę na temat możliwego szkodliwego wpływu napojów energetycznych na dzieci i młodzież, wynikającą także z licznych artykułów naukowych, na które powołali się w trakcie kontroli NIK. Na bieżąco śledzili doniesienia medialne o rosnącym spożyciu oraz zagrożeniach dla zdrowia i życia, zwłaszcza dzieci.

Przykłady

PPWIS wyjaśnił, że: *biorąc pod uwagę skład powszechnie dostępnych napojów energetycznych można stwierdzić, że ich spożycie przez dzieci nie jest zalecane, ani korzystne. Jednak WSSE kieruje się tylko uznanymi opiniami, wytycznymi, czy badaniami jednostek naukowo-badawczych i ośrodków referencyjnych krajowych jak i międzynarodowych, czyli w oparciu o wiarygodne dowody naukowe. W opiniach naukowych EFSA³⁹, dotyczących składników stosowanych w napojach energetycznych, oceniono bezpieczeństwo np. tauryny, d-glukuronolaktonu, czy kofeiny, a nie samych napojów jako całości, które zawierają różne kombinacje wielu różnych substancji mogących wzajemnie na siebie oddziaływać. W jednej z nich stwierdzono, że narażenie na taurynę i d-glukuronolakton poprzez regularne spożywanie napojów energetycznych nie stanowi zagrożenia. W napojach energetycznych składniki te są stosowane w znacznie wyższych ilościach i istnieje margines bezpieczeństwa dla przeciętnych i regularnych konsumentów napojów energetycznych.*

Zwrócono też uwagę na możliwe interakcje między kofeiną, a innymi składnikami napojów energetycznych, alkoholu, synefryny. Pojedyncze dawki kofeiny do 200 mg (około 3 mg/kg masy ciała dla osoby dorosłej o masie ciała 70 kg) nie budzą obaw dotyczących bezpieczeństwa. Dawka kofeiny do 400 mg dziennie nie budzi obaw o bezpieczeństwo u osób dorosłych i kobiet niebędących w ciąży. W przypadku dzieci i młodzieży dostępne informacje są niewystarczające, aby określić bezpieczne spożycie kofeiny.

Naukowcy z Uniwersytetu Rzeszowskiego w publikacji z 2022 r. pt. Wpływ napojów energetycznych na zdrowie dzieci, młodzieży i młodych dorosłych wskazali, iż nadmierne spożywanie napojów energetyzujących może prowadzić do wystąpienia chorób metabolicznych – insulinooporności, cukrzycy, nadwagi i chorób układu krążenia. Nie ma danych na temat długotrwałych skutków ubocznych ich spożywania, dlatego warto edukować społeczeństwo, zwłaszcza młodsze pokolenia. Ważne jest prowadzenie szeroko zakrojonej edukacji i działań w tym zakresie, zarówno wśród dzieci i młodzieży, jak i ich rodziców.

Sprawowanie zapobiegawczego i bieżącego nadzoru sanitarnego

W odniesieniu do energetyków, WSSE nie wykonywała zadań określonych w przepisie art. 2 ustawy o Państwowej Inspekcji Sanitarnej oraz w regulaminach organizacyjnych, polegających na sprawowaniu zapobiegawczego i bieżącego nadzoru sanitarnego.

Przykłady

PPWIS wyjaśnił, że: *zgodnie z art. 12 ust. 1 ustawy o Państwowej Inspekcji Sanitarnej: w rozumieniu Kodeksu postępowania administracyjnego, w sprawach należących do zakresu zadań i kompetencji PIS, jeżeli ustawa nie stanowi inaczej, organem właściwym jest państwowy powiatowy lub*

³⁹ European Food Safety Authority – Europejski Urząd ds. Bezpieczeństwa Żywności.

państwowy graniczny inspektor sanitarny, z zastrzeżeniem ust. 1a. W związku z powyższym PPWIS nie sprawuje bezpośredniego i bieżącego nadzoru sanitarnego nad zakładami żywnościowo-żywnościowymi. Nadzór nad warunkami transportu, przechowywania i sprzedaży żywności, w tym napojów energetyzujących sprawują PPIS województwa podkarpackiego.

W latach 2020–2023 PPIS w Stalowej Woli przeprowadził w ramach urzędowej kontroli żywności dwie kontrole sanitarne u producenta energetyków, dokonując m.in. oceny znakowania oraz stosowania dozwolonych substancji dodatkowych. Dokonano również kontroli w zakresie przestrzegania rozporządzenia (WE) nr 1924/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 20 grudnia 2006 r. w sprawie oświadczeń żywieniowych i zdrowotnych dotyczących żywności⁴⁰, nie stwierdzając nieprawidłowości w ww. zakresie.

W 2020 r. i w 2022 r. przeprowadzono kontrole graniczne w tym samym zakładzie dotyczące importowanych wieczek do puszek napojów oraz dwie kontrole tematyczne – pierwszą – w związku z wnioskiem o zatwierdzenie zakładu w zakresie rozszerzenia działalności zakładu, kolejną – w związku z pismem GIS w sprawie przeprowadzenia w okresie od 1 września do 31 grudnia 2022 r. kontroli tematycznych producentów i importerów suplementów diety.

Ponadto, na wniosek zakładu, PPIS w Stalowej Woli wydał 23 dokumenty eksportowe, tj. zaświadczenia wolnej sprzedaży/zaświadczenia sanitarne/certyfikaty wolnej sprzedaży, dotyczące napojów energetyzujących produkowanych w tym zakładzie, przeznaczonych na eksport do krajów trzecich. Każdorazowo, wydanie ww. dokumentów poprzedzone było kontrolą obejmującą dokumentację eksportowanych napojów energetyzujących (specyfikacji jakościowych, wyników badań laboratoryjnych, załączonych atestów wyrobu gotowego).

W ramach działalności oświatowo-zdrowotnej, ukierunkowanej na upowszechnianie informacji o szkodliwości spożywania napojów energetycznych przez dzieci i młodzież, Inspektorat nie podjął innych działań poza dwiema konferencjami w listopadzie 2022 r., podczas których – jak zadeklarowano – poruszano te zagadnienia, a także jednej konferencji przeprowadzonej już podczas kontroli NIK.

Przykłady

PPWIS wyjaśnił, że: rokrocznie wytycza kierunki działania jednostek PIS na terenie województwa podkarpackiego m.in. w zakresie promocji zdrowia, jak i w odniesieniu do bezpieczeństwa żywności i żywienia. Zapisy w wytycznych nie odnosiły się bezpośrednio do napojów energetyzujących.

Działania profilaktyczne realizowane w latach 2020–2022 ze względu ogłoszony stan epidemii i stan zagrożenia epidemicznego uwzględniały w przeważającym stopniu tematykę związaną z sytuacją epidemiologiczną. Działania profilaktyczne skierowane wyłącznie na ograniczenie spożywania napojów energetyzujących nie były uwzględniane w działaniach PSSE.

W kontrolowanym okresie zrealizowano w szkołach podstawowych województwa podkarpackiego ogólnopolski program edukacyjny pt. Trzymaj Formę!, którego tematyka dotyczy aktywności fizycznej, zdrowej, zbilansowanej diety, znakowania produktów, czy też prawidłowego czytania etykiet produktów spożywczych. Celem programu jest edukacja w zakresie trwałego kształtowania prozdrowotnych nawyków wśród młodzieży szkolnej poprzez promocję zasad aktywnego stylu życia i zbilansowanej diety, w oparciu o odpowiedzialność indywidualną i wolny wybór jednostki.

WSSE zajmowała się profilaktyką używania substancji psychoaktywnych, w tym dopalaczy i realizowała ogólnopolski program edukacyjny pt. ARS czyli jak dbać o miłość dla uczniów szkół ponadpodstawowych. Celem programu jest ograniczenie niekorzystnych następstw zdrowotnych, prokreacyjnych i społecznych związanych z używaniem i nadużywaniem substancji psychoaktywnych przez młodzież wchodzącą w dorosłe życie.

⁴⁰ Dz. Urz. UE L 404 z 30.12.2006, str. 9, ze zm.

Programy pt. *Trzymaj Formę!* oraz pt. *ARS czyli jak dbać o miłość* nie odnosiły się do problemu szkodliwości spożywania napojów energetyzujących przez dzieci i młodzież.

Ponadto PPWIS, w trakcie kontroli NIK, wyjaśnił, że: *w czasie ferii zimowych w 2023 r. podczas 24 spotkań przeprowadzonych przez PPIS, w których udział wzięło 884 uczestników, zrealizowano działania profilaktyczne skierowane m.in. na ograniczenie spożywania napojów energetyzujących. Zamieszczono informacje wizualne w mediach społecznościowych (plakaty na Facebooku) i przeprowadzono zajęcia instruktażowe.*

W okresie objętym kontrolą NIK, PPIS zbadali pojedyncze próbki napojów energetyzujących w ograniczonym zakresie.

Przepis art. 15a ust. 1 ustawy o Państwowej Inspekcji Sanitarnej stanowi, iż stacje sanitarno-epidemiologiczne wykonują badania laboratoryjne w zakresie nadzoru sanitarnego, działając w zintegrowanym systemie badań laboratoryjnych i pomiarów.

Przykłady

PPWIS wyjaśnił, że: *PIS corocznie opracowuje jednolity ramowy plan pobierania próbek do badania żywności w ramach urzędowej kontroli i monitoringu, który jest opracowywany w Głównym Inspektoracie Sanitarnym corocznie we współpracy z instytutami naukowo-badawczymi na szczeblu centralnym.*

Za nadzór nad procesem planowania i realizacji zadań określonych w planie odpowiedzialni są Państwowi Wojewódzcy Inspektorzy Sanitarni.

Poszczególne kierunki badań, jak również poszczególne grupy i podgrupy asortymentu wybierane są na podstawie m.in.: obowiązujących przepisów prawnych w zakresie bezpieczeństwa żywności oraz zaleceń i wytycznych Komisji Europejskiej; najczęściej występujących potencjalnych zagrożeń zdrowia ludzi wynikających ze spożycia żywności; oceny ryzyka; wyników badań naukowych i monitoringowych w zakresie bezpieczeństwa żywności; wielkości spożycia produktów; bazy laboratoryjnej PIS.

Kierunki badań, w częściach Planu pobierania próbek do badania żywności w ramach urzędowej kontroli i monitoringu, przekazywane są sukcesywnie z Głównego Inspektoratu Sanitarnego Państwowym Wojewódzkim Inspektorem Sanitarnym. Kierunki te nie uwzględniają napojów energetyzujących jako wyodrębnionej grupy asortymentowej.

PPWIS przydziela poszczególnym PPIS województwa podkarpackiego, w oparciu o corocznie dokonywaną ocenę ryzyka, pulę próbek do pobrania na dany rok kalendarzowy z podziałem na poszczególne kierunki badań (np. w zakresie oznaczania zanieczyszczeń mikrobiologicznych, metali szkodliwych dla zdrowia, kryteriów czystości substancji dodatkowych, barwników, glutenu).

PPWIS monitoruje i nadzoruje realizację planu na terenie województwa podkarpackiego, wytyczając kierunki dla działalności PPIS. Jednak to PPIS, jako samodzielny organ podejmuje ostateczną decyzję jaki asortyment należy pobrać celem wykonania przydzielonych badań analitycznych. Niejednokrotnie PPWIS udziela wskazówek i przekazując plan zamieszcza sugestie w jakim konkretnie zakładzie produkcyjnym należy pobrać próbki do badań laboratoryjnych.

Zastępca GIS wyjaśniła, że: *urzędowe kontrole żywności przeprowadzane są, z uwzględnieniem oceny ryzyka, przez organy Inspekcji, które są odpowiedzialne za ich organizację i realizację. W planach pobierania próbek do badania żywności w ramach urzędowej kontroli i monitoringu w PIS na lata 2020–2023 opracowywanym na szczeblu centralnym, nie zaplanowano badania napojów energetycznych pod kątem zawartości kofeiny czy też tauryny. Niezależnie od tego, biorąc pod uwagę ocenę ryzyka, PSSE mogą zaplanować do poboru próbki nieujęte w planie.*

PPWIS nie udzielił odpowiedzi NIK, czy w planach kontroli na lata 2020–2023 WSSE i PSSE ujęto badanie próbek, według których można byłoby sprawdzić skład napojów energetyzujących oraz czy podmioty te, na podstawie zawartych umów z laboratoriami, mają możliwość kompleksowego zbadania – w ramach swoich zadań – składników napojów energetyzujących znajdujących się

w obrocie oraz czy kiedykolwiek była możliwość przeprowadzenia takich badań, a także czy podejmowano działania, aby zapewnić taką możliwość. Podał, że: *z informacji uzyskanych przez PPWIS od Wojewódzkich Inspektorów Sanitarnych w kraju wynikał brak możliwości analitycznych laboratoriów w zakresie oznaczenia metodą akredytowaną zawartości tauryny oraz guarany w napojach energetyzujących.*

Według zastępcy GIS, *wybrane laboratoria wojewódzkich stacji sanitarno-epidemiologicznych dysponują akredytowanymi metodami badania zawartości kofeiny w napojach bezalkoholowych/suplementach diety. Dysponują też metodami oznaczania witamin i składników mineralnych w żywności. Laboratoria PIS nie dysponują metodami analitycznymi oznaczania tauryny. Jednakże w przypadku konieczności zlecenia badań próbek w kierunku innym niż badania realizowane w poszczególnych laboratoriach Inspekcji, stacje mogą zawierać umowy z zewnętrznymi laboratoriami.*

W kwestii kompleksowego zbadania kiedykolwiek napojów energetyzujących na terenie województwa podkarpackiego przez WSSE i PSSE (w ramach swoich zadań), PPWIS stwierdził, że: *nie jest ani celowym, ani gospodarnym badanie i potwierdzanie składu produktów (na zgodność z etykietą). Z punktu widzenia bezpieczeństwa zdrowotnego żywności, to podmiot prowadzący działalność na rynku spożywczym ponosi pełną odpowiedzialność za bezpieczeństwo żywności na wszystkich etapach produkcji, przetwarzania i dystrybucji.*

W 2021 r. przedstawiciele **PPIS w Nisku** pobrali do badań laboratoryjnych w kierunku oznaczenia zawartości substancji dodatkowych, substancji konserwujących, oceny organoleptycznej i znakowania dwie próbki napojów energetyzujących. W wyniku badań nie stwierdzono nieprawidłowości. Etykiety produktów były zgodne z wymogami prawa żywnościowego.

Ponadto w dniu 31 marca 2023 r., tj. w trakcie kontroli NIK, PPIS pobrał próbkę napoju energetyzującego w kierunku oznaczenia substancji dodatkowych (substancje konserwujące, organoleptyka i znakowanie), której nie kwestionowano.

PPIS w Krośnie, w ramach realizacji *Planu pobierania próbek do badania żywności w ramach urzędowej kontroli i monitoringu na 2023 r.*, otrzymał do poboru trzy próbki środków spożywczych do badań laboratoryjnych w ramach grupy produktów w kategorii: woda, wodne napoje i związane składniki – w kierunku oznaczenia substancji dodatkowych (wyłącznie kwas sorbowy), które mają być wykonane do końca 2023 r. PPWIS wyjaśnił, że: *to od próbkobiorcy oraz dostępności asortymentowej zależy, czy w ramach tej grupy zostaną pobrane akurat napoje energetyzujące.*

W dniu 28 stycznia 2021 r. do PPWIS, w ramach RASFF, wpłynęło pismo Małopolskiego Państwowego Wojewódzkiego Inspektora Sanitarnego w związku z przekroczeniem najwyższego dopuszczalnego poziomu glikolu propylenowego (E1520) w napojach energetyzujących. W wyniku podjętych działań wycofano z obrotu handlowego kwestionowane produkty. Wydano pięć decyzji nakazujących wycofanie przedmiotowych produktów z obrotu, z tego: PPIS w Brzozowie – jedną, PPIS w Stalowej Woli – dwie, PPIS w Jarosławiu – dwie.

Wyniki kontroli zleconych PPIS w podmiotach produkujących i sprzedających energetyki

Dyrektor Delegatury NIK w Rzeszowie zlecił PPIS w Dębicy, Krośnie, Łąncucie, Nisku i Rzeszowie przeprowadzenie kontroli w dwóch podmiotach produkujących i pięciu sprzedających napoje energetyzujące, w zakresie bieżącego nadzoru sanitarnego oraz prawidłowości ich oznakowania. Łącznie skontrolowano jednego producenta⁴¹ i 25 sklepów, sprawdzając jedynie prawidłowość oznakowania 112 produktów. Zastrzeżenia PPIS dotyczyły sześciu artykułów.

⁴¹ Który oświadczył, iż napoje energetyzujące były produkowane przez firmy zewnętrzne na jego zlecenie i pod jego marką; ostatnie zlecenie produkcji miało miejsce w dniu 2 czerwca 2020 r. i przy minimalnej trwałości dwa lata od daty produkcji nie powinny znajdować się już w obrocie.

PPIS w Krośnie objął kontrolą pięć sklepów, w których zbadano oznakowanie czternastu napojów energetyzujących. W przypadku jednego napoju stwierdzono nieprawidłowość w oznakowaniu polegającą na umieszczeniu uwagi dotyczącej wysokiej zawartości kofeiny nie w tym samym polu widzenia co nazwa napoju. Było to niezgodne z załącznikiem III pt. *Środki spożywcze, w przypadku których etykietowanie musi zawierać co najmniej jeden dodatkowy rodzaj danych szczegółowych*, wiersz 4.1 do rozporządzenia UE nr 1169, który stanowi, że uwaga o treści: *wysoka zawartość kofeiny; nie zaleca się stosowania u dzieci, kobiet w ciąży i kobiet karmiących piersią* powinna znajdować się w tym samym polu widzenia co nazwa napoju. W przypadku przedmiotowego napoju powyższa uwaga oraz dodatkowe informacje znajdowały się na puszcze po przeciwległej stronie niż nazwa napoju, tj. w całkowicie innym polu widzenia (brak możliwości odczytania powyższej uwagi patrząc na nazwę napoju). W związku z tym PPIS w Krośnie wystosował do PPIS w Krakowie pismo z informacją o nieprawidłowości w celu wykorzystania służbowego, zgodnie z właściwością terytorialną w prowadzonym nadzorze sanitarnym nad producentem napoju.

PPIS w Dębicy skontrolował 25 napojów energetyzujących sprzedawanych w pięciu sklepach. W przypadku czterech napojów stwierdził, iż użyte na produktach określenie: *zawiera znikome ilości tłuszczu, kwasów tłuszczowych nasyconych, białka* jest niezgodne z art. 30 pkt 1 lit. b, załącznika XV *Sposób wyrażania i prezentacji informacji o wartości odżywczej* rozporządzenia UE nr 1169, gdyż nie podaje konkretnej informacji o wartościach tych składników. Ponadto w przypadku oznakowania jednego energetyka stwierdzono, iż uwaga dotycząca wysokiej zawartości kofeiny nie znajdowała się w tym samym polu widzenia co nazwa napoju.

PPIS w Rzeszowie, PPIS w Nisku i PPIS w Łańcucie objęły kontrolą po pięć sklepów, w których zbadano oznakowanie odpowiednio: 25, 25, 23 napojów energetyzujących każdy, nie stwierdzając w tym zakresie nieprawidłowości.

Pomimo zleceń NIK, żaden z PPIS nie pobrał podczas prowadzonych kontroli próbek napojów w celu ustalenia i oceny ich składu.

Co do przyczyn niepobrania próbek energetyków w celu ustalenia i oceny ich składu, **PPIS w Nisku, w Rzeszowie, w Dębicy, w Łańcucie i w Krośnie** wyjaśnili, że: *realizują pobór środków spożywczych do badań laboratoryjnych wynikający z Planu pobierania próbek do badania żywności w ramach urzędowej kontroli i monitoringu na 2023 r., który na szczeblu centralnym jest opracowywany dla całego kraju przez GIS we współpracy z instytutami naukowo-badawczymi, na podstawie dokonanej przez GIS oceny ryzyka dla poszczególnych województw. Plan poboru prób wynika m.in. z możliwości bazy laboratoryjnej i jest powiązany z potrzebami unijnymi. GIS przydziela na każde województwo pulę próbek do pobrania w ramach realizacji ww. planu. PPWIS biorąc pod uwagę elementy ryzyka dla zdrowia i życia konsumentów przydziela asortyment do pobrania dla poszczególnych PSSE. W ramach urzędowej kontroli żywności i monitoringu zanieczyszczeń, plan pobierania próbek dla województwa jest uszczegóławiany na poszczególne powiaty z określeniem kierunków i zakresów badań w podziale na poszczególne grupy i podgrupy asortymentu oraz liczby próbek do pobrania. PPIS również dokonują oszacowania ryzyka kierując się m.in. przeznaczeniem żywieniowym produktu czy wynikami analiz, zgłaszanych informacji o żywności, które nie spełniają wymagań zdrowotnych oraz zagrażają zdrowiu i życiu człowieka.*

PPIS mają na uwadze nie tyle sam skład danego środka spożywczego, a potencjalne zanieczyszczenia żywności (mikrobiologiczne, fizyczne czy chemiczne) oraz dodawanie przez producentów substancji, które są limitowane przepisami prawa żywnościowego, a przekroczenie których może wywołać niepożądane skutki zdrowotne u ludzi, nie tylko natychmiastowe, ale i te odległe, w tym przyszłych pokoleń, na skutek kumulacji.

PPIS roczne plany opracowane przez PPWIS uszczegóławiają w odniesieniu do nadzorowanych na danym terenie zakładów, jak też sporządzają miesięczne

plany pobierania próbek. Plan pobierania próbek nie zawiera napojów energetyzujących jako odrębnego asortymentu.

PPIS w Dębicy dodał, że: *każdorazowo, niezależnie od planu pobierane są próbki w przypadku podejrzenia zagrożenia dla zdrowia lub życia ludzi oraz w przypadku podejrzeń, co do prawidłowej jakości środka spożywczego.*

PPIS w Nisku i w Krośnie dodali, iż: *istnieje jedynie możliwość przyporządkowania napojów energetyzujących do grupy produktów wskazanej w ww. planie poboru próbek, tj. kategorii: woda, wodne napoje i związane składniki. We wskazanej grupie asortymentowej dla województwa podkarpackiego zostały przydzielone do zbadania substancje dodatkowe.*

PPIS w Nisku poinformował, że: *w związku z realizacją Planu pobierania próbek do badania żywności w ramach urzędowej kontroli dla PIS w 2023 r. została pobrana próbka napoju energetyzującego w kierunku oznaczenia substancji dodatkowych, która nie wykazała nieprawidłowości.*

PPIS w Krośnie, w ramach realizacji planu pobierania próbek w 2023 r. otrzymał do wykonania pobranie trzech próbek środków spożywczych do badań laboratoryjnych, w grupie produktów z kategorii: woda, wodne napoje i związane składniki – w kierunku oznaczenia substancji dodatkowych (wyłącznie kwas sorbowy). Na realizację tego planu PPIS ma czas do końca grudnia 2023 r.

PPIS w Rzeszowie i w Łąncucie poinformowali, że: *w ramach Planu pobierania próbek do badania żywności w ramach urzędowej kontroli i monitoringu na 2023 r. nie otrzymali do realizacji poboru próbek w ramach grupy produktów: woda, wodne napoje i związane składniki w kierunku substancji dodatkowych, wobec powyższego nie mają realnej możliwości przyporządkowania napojów energetyzujących do kategorii, które zostały wskazane jako obligatoryjne do realizacji przez nich w ramach tego planu.*

Zdaniem NIK, wykorzystanie wynikających z przepisów prawa kompetencji w sprawowaniu zapobiegawczego i bieżącego nadzoru sanitarnego, a także w działalności oświatowo-zdrowotnej, ukierunkowanej na problematykę spożywania napojów energetycznych przez dzieci i młodzież, pozwoli PPWIS na pełniejsze rozpoznanie ich potrzeb oraz istotnie wpłynie na zwiększenie świadomości społeczeństwa o szkodliwości energetyków.

5.7. Działania podejmowane przez Wojewódzki Inspektorat Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych w Rzeszowie na rzecz ograniczenia dostępności i spożywania napojów energetyzujących przez dzieci i młodzież

Rozpoznanie problemu	PWIJHAR-S nie miał wiedzy na temat szkodliwości spożywania napojów energetyzujących przez dzieci i młodzież. Nie inicjował i nie brał udziału w działaniach mających na celu zwiększenie świadomości społecznej dotyczącej ograniczania dostępności i spożywania energetyków.
Nadzór nad jakością handlową energetyków	WIJHAR-S nie sprawował nadzoru nad jakością handlową napojów energetyzujących, o którym mowa w art. 17 ust. 1 pkt 1 lit. a i c ustawy o jakości handlowej i nie przeprowadził w tym zakresie ani kontroli planowych, ani doraźnych.

Przykłady

PWIJHAR-S wyjaśnił, że: *zakres kontroli realizowanych jest zgodny z programami kontroli opracowanymi przez Głównego Inspektora Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych dla poszczególnych tematów kontroli i grup artykułów rolno-spożywczych, wskazanych do realizacji. Od stycznia 2020 r. do 31 grudnia 2022 r. na zlecenie Głównego Inspektora przeprowadzono*

kontrole planowe napojów bezalkoholowych, wśród których nie było napojów energetyzujących. Napoje bezalkoholowe, w tym energetyczne nie były objęte również kontrolami doraźnymi.

Wyniki kontroli zleconych przez NIK

Dyrektor Delegatury NIK w Rzeszowie zlecił PWIJHAR-S przeprowadzenie kontroli doraźnej w dwóch podmiotach produkujących napoje energetyczne oraz w pięciu podmiotach je sprzedających. Skontrolowano łącznie 12 napojów, z tego trzy napoje na etapie produkcji oraz dziewięć znajdujących się w handlu detalicznym. Pobrano (z każdej kontrolowanej partii) próby do badań laboratoryjnych oraz dokonano oceny oznakowania tych produktów. Przeprowadzone badania nie wykazały nieprawidłowości, tj. badane parametry fizykochemiczne były zgodne z deklaracjami producentów na etykietach. Badania obejmowały takie parametry jak: zawartość kofeiny, tauryny, niacyny, cukrów – na zgodność z deklaracją w oznakowaniu oraz obecność substancji słodzących i konserwujących – w przypadku kiedy substancje te nie były deklarowane w oznakowaniu. Kontrola oznakowania produktów w trzech partiach (w dwóch podmiotach) wykazała nieprawidłowości.

Przykłady

W wyniku kontroli stwierdzono:

- brak danych adresowych na jednym produkcie podmiotu wprowadzającego towar na rynek poprzez wskazanie jedynie podmiotu, dla którego wyprodukowano napoje, co było niezgodne z art. 9 ust. 1 lit. h rozporządzenia UE nr 1169, zgodnie z którym obowiązkowe jest podanie danych szczegółowych, tj. nazwy lub firmy i adresu podmiotu prowadzącego przedsiębiorstwo spożywcze – tj. podmiotu, pod którego nazwą lub firmą jest wprowadzany na rynek dany środek spożywczy lub – jeżeli ten podmiot nie prowadzi działalności w Unii – importera danego środka na rynek Unii;
- zwroty: „pasteryzowany” oraz „gazowany” nie zostały umieszczone przy nazwie jednego produktu, co naruszało treść załącznika VI część A pkt 1 tego rozporządzenia, zgodnie z którym nazwa danego środka spożywczego zawiera dane szczegółowe dotyczące warunków fizycznych tego środka spożywczego lub szczególnego przetwarzania jakiemu został on poddany (np. sproszkowany, ponownie zamrożony, liofilizowany, głęboko mrożony, zagęszczony, wędzony), bądź dane takie towarzyszą nazwie, we wszystkich przypadkach, w których pominięcie takiej informacji mogłoby wprowadzić nabywcę w błąd;
- niewłaściwą treść ostrzeżenia dotyczącą napojów o wysokiej zawartości kofeiny poprzez podanie następującej informacji na jednym produkcie: *Niezalecany dla dzieci, kobiet w ciąży, karmiących piersią, diabetyków oraz osób wrażliwych na kofeinę. Wysoka zawartość kofeiny: 32 mg/100 ml, podczas gdy należało podać: Wysoka zawartość kofeiny; nie zaleca się stosowania u dzieci, kobiet w ciąży i kobiet karmiących piersią (32 mg/100 ml).* Stanowiło to naruszenie załącznika III pkt 4.1 cyt. rozporządzenia, zgodnie z którym w przypadku napojów, z wyjątkiem napojów na bazie kawy, herbaty lub ekstraktu kawy lub herbaty, w przypadku gdy nazwa środka spożywczego zawiera określenie „kawa” lub „herbata”, które – są przeznaczone do spożycia w stanie niezmodyfikowanym i zawierają kofeinę, niezależnie od jej źródła, w proporcji przewyższającej 150 mg/l, lub – występują w postaci skoncentrowanej lub suchej i po przygotowaniu do spożycia zawierają kofeinę, niezależnie od jej źródła, w proporcji przewyższającej 150 mg/l etykietowanie produktu musi zawierać dane szczegółowe: *Wysoka zawartość kofeiny; nie zaleca się stosowania u dzieci, kobiet w ciąży i kobiet karmiących piersią*, w tym samym polu widzenia co nazwa napoju, po czym w nawiasach, zgodnie z art. 13 ust. 1 niniejszego rozporządzenia, umieszcza się informację dotyczącą zawartości kofeiny wyrażonej w mg na 100 ml;

- podanie na jednym produkcie w tabeli wartości odżywczej informacji o zawartości kofeiny i tauryny, które nie są elementami informacji o wartości odżywczej przewidzianymi w przepisach prawa. Stanowiło to naruszenie art. 30 ust. 2 rozporządzenia UE nr 1169, zgodnie z którym treść obowiązkowej informacji o wartości odżywczej, o której mowa w ust. 1, może zostać uzupełniona informacją o ilości jednego lub większej liczby z następujących składników: kwasy tłuszczowe jednonienasycone; kwasy tłuszczowe wielonienasycone; alkohole wielkowodrotlenowe; skrobia; błonnik; każda z witamin lub każdy ze składników mineralnych wymienionych w załączniku XIII część A pkt 1 i obecnych w znaczącej ilości, zgodnie z jej definicją określoną w załączniku XIII część A pkt 2.

Powyższe naruszało również art. 4 ust. 1 ustawy *o jakości handlowej*, zgodnie z którym wprowadzane do obrotu artykuły rolno-spożywcze powinny spełniać wymagania w zakresie jakości handlowej, jeżeli w przepisach o jakości handlowej, zostały określone takie wymagania oraz dodatkowe wymagania dotyczące tych artykułów, jeżeli ich spełnienie zostało zadeklarowane przez producenta.

Ponadto dwa skontrolowane produkty nie zostały odnalezione w rejestrze produktów objętych obowiązkowym powiadomieniem o pierwszym wprowadzeniu do obrotu, prowadzonym przez GIS. W związku z powyższym Inspektorat przekazał informacje o nieprawidłowościach do właściwych miejscowo PPIS i po zakończeniu kontroli – do właściwych organów WIJHARS. Wobec dwóch przedsiębiorców zostały wszczęte postępowania w związku z wprowadzeniem do obrotu produktów o niewłaściwej jakości handlowej oraz wydano zalecenia pokontrolne.

Biorąc pod uwagę skalę zjawiska wśród młodych ludzi oraz stwierdzone przez WIJHAR-S nieprawidłowości, w wyniku zleconych przez NIK kontroli, uzasadnionym jest, w ocenie NIK, uwzględnienie energetyków podczas sprawowania kontroli jakości handlowej artykułów rolno-spożywczych i wykorzystanie wynikających z przepisów prawa kompetencji w tym zakresie.

6. ZAŁĄCZNIKI

6.1. Metodyka kontroli i informacje dodatkowe

Cel główny kontroli	Celem głównym kontroli R/23/001/LRZ była ocena działań zmierzających do ograniczenia dostępności i spożywania napojów energetyzujących przez dzieci i młodzież na terenie województwa podkarpackiego.
Cele szczegółowe	<p>Założono, że badania kontrolne umożliwią odpowiedź na pytania sformułowane w ramach następujących celów szczegółowych:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Czy Samorząd Województwa, ROPS, szkoły, POZ, gminy, powiaty podjęły działania ograniczające dostępność i spożywanie napojów energetyzujących przez dzieci i młodzież z terenu województwa podkarpackiego? 2. Czy Wojewódzka Inspekcja Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych sprawowała nadzór nad jakością handlową napojów energetyzujących? 3. Czy Wojewódzka Stacja Sanitarno-Epidemiologiczna sprawowała nadzór sanitarny dotyczący napojów energetyzujących?
Zakres podmiotowy	Kontrolą objęto: Samorząd Województwa Podkarpackiego, ROPS, szkoły, POZ, samorzady gmin, samorzady powiatów, WSSE i WIJHARS.
Dobór jednostek do kontroli	Kontrola została przeprowadzona w województwie podkarpackim i objęto nią łącznie 27 jednostek: Samorząd Województwa Podkarpackiego; ROPS; 10 szkół, z tego pięć szkół podstawowych i pięć szkół średnich; pięć POZ; pięć samorządów gmin, z których dwa były miastami na prawach powiatu; trzy samorzady powiatów; WSSE i WIJHAR-S z terenu województwa podkarpackiego. Wytypowanie podmiotów do kontroli nastąpiło w sposób losowy, za wyjątkiem POZ, w których kryterium wyboru stanowiła najwyższa liczba świadczeniobiorców.
Kryteria kontroli	<p>Kontrolę przeprowadzono na podstawie:</p> <ul style="list-style-type: none"> – w przypadku WSSE i WIJHAR-S – art. 2 ust. 1 w związku z art. 5 ust. 1 ustawy o NIK, z uwzględnieniem kryteriów: legalności i rzetelności, – w przypadku Samorządu Województwa Podkarpackiego, ROPS, szkół, samorządów gmin, samorządów powiatów, POZ utworzonego i prowadzonego przez samorząd powiatowy – art. 2 ust. 2 w związku z art. 5 ust. 2 ustawy o NIK, z uwzględnieniem kryteriów: legalności i rzetelności, – w przypadku POZ utworzonych i prowadzonych przez podmioty prywatne – art. 2 ust. 3 w związku z art. 5 ust. 3 ustawy o NIK, z uwzględnieniem kryterium legalności.
Okres objęty kontrolą	Kontrolą objęto lata 2020–2023 do dnia zakończenia czynności kontrolnych NIK (z wykorzystaniem dowodów sporządzonych przed tym okresem, jeżeli miały wpływ na działalność jednostek w zakresie objętym kontrolą). Czynności kontrolne przeprowadzono w okresie od 5 stycznia 2023 r. do 24 lipca 2023 r.
Działania na podstawie art. 29 ustawy o NIK	<p>Koordinator kontroli uzyskał od Podkarpackiego Oddziału Wojewódzkiego Narodowego Funduszu Zdrowia informacje o liczbie świadczeniobiorców zarejestrowanych w poszczególnych POZ, które zostały wykorzystane przy wyborze takich jednostek do kontroli.</p> <p>Ponadto wystąpił do Wojewódzkiej Stacji Pogotowia Ratunkowego w Rzeszowie i Przemyślu, Podkarpackiej Stacji Pogotowia Ratunkowego w Mielcu, Samodzielnego Publicznego Pogotowia Ratunkowego w Krośnie z prośbą o przekazanie informacji o sytuacjach wymagających interwencji pogotowia ratunkowego, które miały miejsce w latach 2020–2023, w związku ze spożyciem</p>

napojów energetyzujących przez dzieci i młodzież. Podobnie zwrócił się do Wojewódzkiego Szpitala Podkarpackiego w Krośnie, Samodzielnego Publicznego Zespołu Opieki Zdrowotnej nr 1 w Rzeszowie, Centrum Medycznego w Łańcucie, Szpitala Specjalistycznego PRO-FAMILIA w Rzeszowie i do Klinicznego Szpitala Wojewódzkiego nr 2 w Rzeszowie z prośbą o wskazanie przypadków wymagających hospitalizacji.

W ramach postępowania kontrolnego, w trybie art. 29 ust. 1 pkt 2 lit. f ustawy o NIK, uwzględniono m.in. informacje dotyczące działalności organów PIS.

Pozostałe informacje

Kontrolę *Działania podejmowane na rzecz ograniczenia dostępności i spożywania napojów energetyzujących przez dzieci i młodzież na terenie województwa podkarpackiego* (R/23/001/LRZ) podjęto z inicjatywy własnej NIK i przygotowano na podstawie przeprowadzonej analizy dostępnych materiałów.

W trakcie kontroli NIK powołała biegłego w dziedzinie nauk o zdrowiu w celu zinterpretowania wyników 25 555 ankiet przeprowadzonych wśród uczniów szkół z województwa podkarpackiego i ich rodziców oraz sporządzenia sprawozdania z przeprowadzonych badań. Przygotowana opinia została wykorzystana w wystąpieniu pokontrolnym skierowanym do Marszałka Województwa Podkarpackiego i niniejszej informacji o wynikach kontroli.

W trybie art. 12 pkt 3 ustawy o NIK, zlecono PPIS i PWIJHAR-S przeprowadzenie kontroli dotyczących napojów energetyzujących znajdujących się zarówno w produkcji, jak i w obrocie.

Według stanu na dzień 31 sierpnia 2023 r., PPWIS nałożył na dziewięć podmiotów sprzedających żywność na terenie szkół kary finansowe w łącznej kwocie 10 000 zł.

Uzyskano także dostępne informacje przygotowane przez NOK UE odnoszące się do zastosowanych w ich krajach rozwiązań prawnych oraz przeprowadzonych kontroli w zakresie napojów energetyzujących.

Wyniki kontroli przedstawiono w 27 wystąpieniach pokontrolnych, z których 14 zawierało łącznie 42 wnioski pokontrolne. Z informacji o sposobie ich wykonania, złożonych przez kierowników jednostek kontrolowanych wynika, że według stanu na 15 listopada 2023 r. zrealizowano 40 wniosków (95 %) oraz podjęto działania w celu realizacji kolejnych dwóch (5 %).

PPWIS złożył zastrzeżenie do wystąpienia pokontrolnego, które zostało uwzględnione i dokonano zmiany brzmienia oceny ogólnej. Kierownicy pozostałych kontrolowanych jednostek nie złożyli zastrzeżeń do wystąpień pokontrolnych.

Wykaz ocen kontrolowanych jednostek⁴²

Lp.	Nazwa jednostki kontrolowanej	Ocena kontrolowanej działalności*)	Stany mające wpływ na wydaną ocenę	
			Prawidłowe	Nieprawidłowe
1.	Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego w Rzeszowie	w formie opisowej		<ol style="list-style-type: none"> Niepodjęcie działań w celu uaktualnienia danych na temat spożycia energetyków na terenie województwa Nieujęcie problematyki spożywania i szkodliwości napojów energetyzujących w działaniach z zakresu promocji i ochrony zdrowia oraz w programach polityki zdrowotnej
2.	Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie	w formie opisowej		<ol style="list-style-type: none"> Niepodjęcie działań w celu uaktualnienia danych na temat spożycia energetyków na terenie województwa Niediagnozowanie i niemonitorowanie w okresie objętym kontrolą problemów społecznych wynikających ze spożywania energetyków przez dzieci i młodzież Nieujęcie problematyki spożywania i szkodliwości napojów energetyzujących w działaniach z zakresu promocji i ochrony zdrowia oraz w programach polityki zdrowotnej
3.	Wojewódzka Stacja Sanitarno-Epidemiologiczna w Rzeszowie	w formie opisowej	1. Prowadzenie działalności oświatowo-zdrowotnej dotyczącej napojów energetyzujących	
4.	Wojewódzki Inspektorat Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych w Rzeszowie	w formie opisowej		1. niesprawowanie nadzoru nad jakością handlową napojów energetyzujących
5.	II Liceum Ogólnokształcące im. płk. Leopolda Lisa-Kuli w Rzeszowie	w formie opisowej	<ol style="list-style-type: none"> Wprowadzenie zakazu sprzedaży energetyków na terenie szkoły w trakcie kontroli NIK Podjęcie jednej prelekcji na temat szkodliwości napojów energetyzujących Uzupełnienie w trakcie kontroli ankiety sporządzonej na potrzeby diagnozy potrzeb rozwojowych uczniów na rok szkolny 2023/2024 o pytania dotyczące spożywania napojów energetyzujących 	<ol style="list-style-type: none"> Nieuwzględnienie w działaniach wychowawczych i profilaktycznych – niezgodnie z obowiązkiem określonym w załączniku do rozporządzenia w sprawie wymagań wobec szkół i placówek – stwierdzonych w środowisku szkolnym problemów dotyczących spożywania napojów energetyzujących Niezapewnienie sprzedaży na terenie Szkoły, w sklepiku i w automatach, produktów żywnościowych spełniających wymogi § 1 ust. 2 pkt. 1, 2 i 3 rozporządzenia w sprawie środków spożywczych Nieujęcie w corocznych diagnozach potrzeb rozwojowych uczniów oraz opracowywanych na ich podstawie programach i planach wychowawczo-profilaktycznych Szkoły problematyki spożywania napojów energetyzujących Nieodnoszenie się w diagnozach potrzeb rozwojowych uczniów, niezgodnie z przepisem art. 26 ust. 2 ustawy Prawo oświatowe, do czynników chroniących i czynników ryzyka, ze szczególnym uwzględnieniem zagrożeń związanych z użytkowaniem substancji psychotropowych, środków zastępczych oraz nowych substancji psychoaktywnych Niezawieranie w programach i planach wychowawczo-profilaktycznych treści i działań do wszystkich zdiagnozowanych w Szkole problemów uczniów

⁴² W brzmieniu pisma okólnego nr 1/2019 Prezesa Najwyższej Izby Kontroli z dnia 19 lutego 2019 r. zmieniającego pismo okólnie w sprawie wzoru informacji o wynikach kontroli.

Lp.	Nazwa jednostki kontrolowanej	Ocena kontrolowanej działalności*)	Stany mające wpływ na wydaną ocenę	
			Prawidłowe	Nieprawidłowe
6.	Szkoła Podstawowa nr 24 im. Rudolfa Aurigi w Rzeszowie	w formie opisowej	1. Zajęcie się tematyką energetyków po rozpoczęciu kontroli NIK, zrealizowanie pogadań profilaktycznych i uzupełnienie w tym zakresie programu wychowawczo-profilaktycznego na rok szkolny 2022/2023	1. Nieuwzględnienie w działaniach wychowawczych i profilaktycznych – niezgodnie z obowiązkiem określonym w załączniku do rozporządzenia <i>w sprawie wymagań wobec szkół i placówek</i> – stwierdzonych w środowisku szkolnym problemów dotyczących spożywania napojów energetyzujących 2. Niezapewnienie sprzedaży w automatach na terenie Szkoły produktów żywnościowych spełniających wymogi § 1 ust. 2 pkt. 1, 2 i 3 rozporządzenia <i>w sprawie środków spożywczych</i> 3. Nieujęcie w corocznych diagnozach potrzeb rozwojowych uczniów oraz opracowywanych na ich podstawie programach wychowawczo-profilaktycznych Szkoły problematyki spożywania napojów energetyzujących 4. Nieodniesienie się w diagnozie potrzeb rozwojowych uczniów na rok szkolny 2021/2022, niezgodnie z przepisem art. 26 ust. 2 ustawy <i>Prawo oświatowe</i> , do czynników chroniących i czynników ryzyka, ze szczególnym uwzględnieniem zagrożeń związanych z używaniem substancji psychotropowych, środków zastępczych oraz nowych substancji psychoaktywnych
7.	I Liceum Ogólnokształcące im. Króla Władysława Jagiełły w Dębicy	w formie opisowej	1. Podjęcie nielicznych pogadań profilaktycznych na temat spożywania napojów energetyzujących przez uczniów	1. Nieuwzględnienie do dnia 13 marca 2023 r. w działaniach wychowawczych i profilaktycznych – niezgodnie z obowiązkiem określonym w załączniku do rozporządzenia <i>w sprawie wymagań wobec szkół i placówek</i> – stwierdzonych w środowisku szkolnym problemów dotyczących spożywania napojów energetyzujących 2. Niezapewnienie sprzedaży na terenie Szkoły, w sklepiku, produktów żywnościowych spełniających wymogi § 1 ust. 2 pkt. 1, 2 i 3 rozporządzenia <i>w sprawie środków spożywczych</i> 3. Nieujęcie w corocznych diagnozach potrzeb rozwojowych uczniów oraz opracowanych na ich podstawie programach wychowawczo-profilaktycznych Szkoły problematyki spożywania napojów energetyzujących
8.	Szkoła Podstawowa nr 10 im. ks. prof. A. F. Nosala w Dębicy	w formie opisowej	1. Podjęcie nielicznych pogadań profilaktycznych na temat spożywania napojów energetyzujących przez uczniów 2. Ujęcie ww. zagadnienia w programach wychowawczo-profilaktycznych na lata szkolne 2019/2020 oraz 2021/2022	1. Nieuwzględnienie, poza nielicznymi pogadankami, w działaniach wychowawczych i profilaktycznych – niezgodnie z obowiązkiem określonym w załączniku do rozporządzenia <i>w sprawie wymagań wobec szkół i placówek</i> – zagadnień dotyczących spożywania napojów energetyzujących 2. Niezapewnienie sprzedaży na terenie Szkoły produktów żywnościowych spełniających wymogi § 1 ust. 2 pkt. 1, 2 i 3 rozporządzenia <i>w sprawie środków spożywczych</i> 3. Nieujęcie w corocznych diagnozach potrzeb rozwojowych uczniów w całym okresie objętym kontrolą oraz w opracowanych na ich podstawie programach wychowawczo-profilaktycznych Szkoły na lata szkolne 2020/2021 i 2022/2023 problematyki spożywania napojów energetyzujących

Lp.	Nazwa jednostki kontrolowanej	Ocena kontrolowanej działalności*)	Stany mające wpływ na wydaną ocenę	
			Prawidłowe	Nieprawidłowe
9.	I Liceum Ogólnokształcące z Oddziałami Dwujęzycznymi im. M. Kopernika w Krośnie	w formie opisowej		<ol style="list-style-type: none"> 1. Nieuwzględnienie w działaniach wychowawczych i profilaktycznych – niezgodnie z obowiązkiem określonym w załączniku do rozporządzenia w sprawie wymagań wobec szkół i placówek – stwierdzonych w środowisku szkolnym problemów dotyczących spożywania napojów energetyzujących 2. Niezapewnienie sprzedaży na terenie Szkoły, w sklepiku, produktów żywnościowych spełniających wymogi § 1 ust. 2 pkt. 1, 2 i 3 rozporządzenia w sprawie środków spożywczych 3. Nieujęcie w corocznych diagnozach potrzeb rozwojowych uczniów oraz opracowywanych na ich podstawie programach wychowawczo-profilaktycznych Szkoły problematyki spożywania napojów energetyzujących 4. Nieuwzględnienie w diagnozach potrzeb rozwojowych uczniów na lata szkolne 2021/2022 i 2022/2023, niezgodnie z przepisem art. 26 ust. 2 ustawy <i>Prawo oświatowe</i>, czynników chroniących i czynników ryzyka, ze szczególnym uwzględnieniem zagrożeń związanych z używaniem substancji psychotropowych, środków zastępczych oraz nowych substancji psychoaktywnych
10.	Szkoła Podstawowa nr 15 w Krośnie	w formie opisowej	<ol style="list-style-type: none"> 1. Umieszczenie tablicy informacyjnej z gazetką szkolną na temat energetyków w roku szkolnym 2021/2022 2. Wprowadzenie zakazu sprzedaży energetyków na terenie szkoły 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Nieuwzględnienie w działaniach wychowawczych i profilaktycznych – niezgodnie z obowiązkiem określonym w załączniku do rozporządzenia w sprawie wymagań wobec szkół i placówek – stwierdzonych w środowisku szkolnym problemów dotyczących spożywania napojów energetyzujących 2. Niezapewnienie sprzedaży na terenie Szkoły, w sklepikach i w automatach, produktów żywnościowych spełniających wymogi § 1 ust. 2 pkt. 1, 2 i 3 rozporządzenia w sprawie środków spożywczych 3. Nieujęcie w corocznych diagnozach potrzeb rozwojowych uczniów oraz programie wychowawczo-profilaktycznym Szkoły problematyki spożywania napojów energetyzujących 4. Nieuwzględnienie w diagnozie potrzeb rozwojowych uczniów na rok szkolny 2020/2021 – niezgodnie z przepisem art. 26 ust. 2 ustawy <i>Prawo oświatowe</i> – czynników chroniących i czynników ryzyka, ze szczególnym uwzględnieniem zagrożeń związanych z używaniem substancji psychotropowych, środków zastępczych oraz nowych substancji psychoaktywnych 5. Niesporządzenie diagnozy potrzeb rozwojowych uczniów na rok szkolny 2022/2023, co naruszało przepis art. 26 ust. 2 ustawy <i>Prawo oświatowe</i> 6. Niesporządzenie programów wychowawczo-profilaktycznych w całym okresie objętym kontrolą – niezgodnie z przepisem art. 26 ust. 1 i 2 ustawy <i>Prawo oświatowe</i> – odpowiadających zdiagnozowanym potrzebom uczniów

Lp.	Nazwa jednostki kontrolowanej	Ocena kontrolowanej działalności*)	Stany mające wpływ na wydaną ocenę	
			Prawidłowe	Nieprawidłowe
11.	Zespół Szkół nr 3 im. Mikołaja Kopernika w Łańcucie	w formie opisowej	<ol style="list-style-type: none"> 1. Podjęcie nielicznych pogadań profilaktycznych na temat spożywania napojów energetyzujących przez uczniów 2. Ujęcie ww. zagadnienia w dwóch diagnozach potrzeb rozwojowych uczniów 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Nieuwzględnienie do dnia 3 grudnia 2021 r. w działaniach wychowawczych i profilaktycznych – niezgodnie z obowiązkiem określonym w załączniku do rozporządzenia w sprawie wymagań wobec szkół i placówek – stwierdzonych w środowisku szkolnym problemów dotyczących spożywania napojów energetyzujących 2. Nieujęcie w corocznych diagnozach potrzeb rozwojowych uczniów na lata szkolne 2021/2022 i 2022/2023 oraz opracowywanych na ich podstawie programach wychowawczo-profilaktycznych Szkoły, w całym okresie objętym kontrolą, problematyki spożywania napojów energetyzujących, także w sytuacji zdiagnozowania takiego zjawiska
12.	Szkoła Podstawowa nr 3 im. 10 Pułku Strzelców Konnych w Łańcucie	w formie opisowej	<ol style="list-style-type: none"> 1. Podjęcie nielicznych pogadań profilaktycznych w 2023 r. na temat spożywania napojów energetyzujących przez uczniów 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Nieuwzględnienie do dnia 30 stycznia 2023 r. w działaniach wychowawczych i profilaktycznych – niezgodnie z obowiązkiem określonym w załączniku do rozporządzenia w sprawie wymagań wobec szkół i placówek – zagadnień dotyczących spożywania napojów energetyzujących 2. Niezapewnienie sprzedaży na terenie Szkoły produktów żywnościowych spełniających wymogi § 1 ust. 2 pkt. 1, 2 i 3 rozporządzenia w sprawie środków spożywczych 3. Nieujęcie w corocznych diagnozach potrzeb rozwojowych uczniów oraz opracowywanych na ich podstawie programach wychowawczo-profilaktycznych Szkoły problematyki spożywania napojów energetyzujących 4. Niesporządzenie diagnoz potrzeb rozwojowych uczniów na lata szkolne 2020/2021 i 2022/2023, niezgodnie z przepisem art. 26 ust. 2 ustawy Prawo oświatowe 5. Niesporządzenie programów wychowawczo-profilaktycznych na lata szkolne 2019/2020, 2020/2021 i 2022/2023, niezgodnie z przepisem art. 26 ust. 1 i 2 ustawy Prawo oświatowe
13.	Liceum Ogólnokształcące im. Stefana Czarnieckiego w Nisku	w formie opisowej	<ol style="list-style-type: none"> 1. Rozpoznanie powszechnego zjawiska spożywania napojów energetyzujących przez uczniów 2. Podjęcie szeregu działań wychowawczych i profilaktycznych w celu ograniczenia konsumpcji energetyków 3. Ujęcie ww. zagadnienia w niektórych diagnozach potrzeb rozwojowych uczniów i w aneksie do programu wychowawczo-profilaktycznego 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Nieuwzględnienie w działaniach wychowawczych i profilaktycznych w roku szkolnym 2019/2020 – niezgodnie z obowiązkiem określonym w załączniku do rozporządzenia w sprawie wymagań wobec szkół i placówek – stwierdzonych w środowisku szkolnym problemów ukierunkowanych na spożywanie napojów energetyzujących 2. Dopuszczenie do sprzedaży na terenie Szkoły w automacie, produktów żywnościowych niespełniających wymogów § 1 ust. 2 pkt. 1, 2 i 3 rozporządzenia w sprawie środków spożywczych 3. Nieujęcie w trzech latach szkolnych (2019/2020, 2021/2022 i 2022/2023) w diagnozach potrzeb rozwojowych uczniów oraz opracowywanych na ich podstawie programach wychowawczo-profilaktycznych Szkoły problematyki spożywania napojów energetyzujących 4. Nieustalenie, niezgodnie z art. 84 ust. 3 ustawy Prawo oświatowe, przez dyrektora Liceum programu wychowawczoprofilaktycznego Liceum na lata 2018–2022, uzgodnionego z organem sprawującym nadzór pedagogiczny

Lp.	Nazwa jednostki kontrolowanej	Ocena kontrolowanej działalności*)	Stany mające wpływ na wydaną ocenę	
			Prawidłowe	Nieprawidłowe
14.	Szkoła Podstawowa nr 1 im. gen. Stanisława Dąbka w Nisku	w formie opisowej	1. Zajęcie się tematyką energetyków po rozpoczęciu kontroli NIK i podjęcie szeregu działań zmierzających do zwiększenia świadomości wśród młodych ludzi w tym zakresie	1. Nieuwzględnienie w działaniach wychowawczych i profilaktycznych – niezgodnie z obowiązkiem określonym w załączniku do rozporządzenia w sprawie wymagań wobec szkół i placówek – stwierdzonych w środowisku szkolnym problemów dotyczących spożywania napojów energetyzujących 2. Nieujęcie w corocznych diagnozach potrzeb rozwojowych uczniów oraz opracowywanych na ich podstawie programach wychowawczo-profilaktycznych Szkoły problematyki spożywania napojów energetyzujących 3. Nieodniesienie się w diagnozach potrzeb rozwojowych, niezgodnie z przepisem art. 26 ust. 2 ustawy <i>Prawo oświatowe</i> , do czynników chroniących i czynników ryzyka, ze szczególnym uwzględnieniem zagrożeń związanych z używaniem substancji psychotropowych, środków zastępczych oraz nowych substancji psychoaktywnych
15.	Starostwo Powiatowe w Dębicy	w formie opisowej		1. Nieujęcie problematyki spożywania i szkodliwości napojów energetyzujących w działaniach z zakresu promocji i ochrony zdrowia oraz w programach polityki zdrowotnej
16.	Starostwo Powiatowe w Łańcucie	w formie opisowej		1. Nieujęcie problematyki spożywania i szkodliwości napojów energetyzujących w działaniach z zakresu promocji i ochrony zdrowia oraz w programach polityki zdrowotnej
17.	Starostwo Powiatowe w Nisku	w formie opisowej		1. Nieujęcie problematyki spożywania i szkodliwości napojów energetyzujących w działaniach z zakresu promocji i ochrony zdrowia oraz w programach polityki zdrowotnej
18.	Urząd Miejski w Dębicy	w formie opisowej	1. Sfinansowanie realizacji przez szkoły programu, którego celem było m.in. uświadomienie dzieci i młodzieży o szkodliwości spożywania napojów energetyzujących 2. Sfinansowanie, w trakcie w trakcie kontroli NIK, prelekcji o szkodliwości energetyków dla uczniów dwóch szkół średnich	1. Nieujęcie problematyki spożywania i szkodliwości napojów energetyzujących w działaniach z zakresu promocji i ochrony zdrowia oraz w programach polityki zdrowotnej
19.	Urząd Miasta Krosna	w formie opisowej		1. Nieujęcie problematyki spożywania i szkodliwości napojów energetyzujących w działaniach z zakresu promocji i ochrony zdrowia oraz w programach polityki zdrowotnej
20.	Urząd Gminy i Miasta Nisko	w formie opisowej		1. Nieujęcie problematyki spożywania i szkodliwości napojów energetyzujących w działaniach z zakresu promocji i ochrony zdrowia oraz w programach polityki zdrowotnej
21.	Urząd Miasta Rzeszowa	w formie opisowej	1. Sfinansowanie realizacji przez SP ZOZ nr 1 w Rzeszowie programu, którego celem było m.in. przekazanie uczniom informacji o wpływie energetyków na układ nerwowy i zdrowie	1. Nieujęcie problematyki spożywania i szkodliwości napojów energetyzujących w działaniach z zakresu promocji i ochrony zdrowia oraz w programach polityki zdrowotnej

Lp.	Nazwa jednostki kontrolowanej	Ocena kontrolowanej działalności*)	Stany mające wpływ na wydaną ocenę	
			Prawidłowe	Nieprawidłowe
22.	Urząd Miasta Łańcuta	w formie opisowej		1. Nieujęcie problematyki spożywania i szkodliwości napojów energetyzujących w działaniach z zakresu promocji i ochrony zdrowia oraz w programach polityki zdrowotnej
23.	Zespół Opieki Zdrowotnej Nr 2 w Rzeszowie	w formie opisowej	1. Podejmowanie nielicznych działań profilaktycznych w zakresie energetyków	1. Nieujmowanie w dokumentacjach medycznych pacjentów informacji o zrealizowanych wobec nich działaniach profilaktycznych, dotyczących szkodliwości spożywania napojów energetyzujących
24.	„MaGra” Podgórska i Tomczyk-Siwiec Lekarska Spółka Partnerska w Dębicy	w formie opisowej	1. Rozmieszczenie w placówce, w trakcie kontroli NIK, ulotek o szkodliwości spożywania napojów energetyzujących	
25.	Przychodnia Lekarska „MEDICUS” – lekarze – Czeszyk, Jakubowska, Sośnicka --Münzberger, Śmiałek, Śmiałek, Tłałka – Spółka Partnerska	w formie opisowej	1. Podejmowanie nielicznych działań profilaktycznych w zakresie energetyków	1. Nieujmowanie w dokumentacjach medycznych pacjentów informacji o zrealizowanych wobec nich działaniach profilaktycznych, dotyczących szkodliwości spożywania napojów energetyzujących
26.	Prywatna Praktyka Lekarska Lekarz Specjalista Chorób Dziecięcych Witold Reizer	w formie opisowej	1. Podejmowanie nielicznych działań profilaktycznych w zakresie energetyków	1. Nieujmowanie w dokumentacjach medycznych pacjentów informacji o zrealizowanych wobec nich działaniach profilaktycznych, dotyczących szkodliwości spożywania napojów energetyzujących
27.	Spółka Cywila Dorota Borowiec, Katarzyna Wójtowicz Warchoń, Renata Zajączkowska Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej w Nisku	w formie opisowej	1. Podejmowanie nielicznych działań profilaktycznych w zakresie energetyków	1. Nieujmowanie w dokumentacjach medycznych pacjentów informacji o zrealizowanych wobec nich działaniach profilaktycznych, dotyczących szkodliwości spożywania napojów energetyzujących

6.2. Analiza stanu prawnego i uwarunkowań organizacyjno-ekonomicznych

<p>Zadania samorządu województwa związane z promocją i ochroną zdrowia</p>	<p>Analiza stanu prawnego</p> <p>Przepisem art. 21 ust. 3a ustawa <i>o pomocy społecznej</i> nałożyła na samorząd województwa zadania odnoszące się do diagnozowania i monitorowania wybranych problemów społecznych w regionie. Zgodnie art. 9 ust. 6 i 7 pkt 6 ustawy <i>o przeciwdziałaniu narkomanii</i>, organ wykonawczy samorządu województwa powołuje i odwołuje eksperta wojewódzkiego do spraw informacji o narkotykach i narkomanii. Do jego zadań realizowanych na terenie województwa ze środków określonych w budżecie samorządu województwa, należy m.in. gromadzenie i analiza informacji dotyczących nowo pojawiających się trendów w używaniu środków odurzających, substancji psychotropowych, środków zastępczych lub nowych substancji psychoaktywnych.</p> <p>Zadaniem samorządu województwa, określonym w przepisie art. 14 ust. 1 pkt 2 ustawy <i>o samorządzie województwa</i>, jest promocja i ochrona zdrowia. Do zadań własnych samorządu województwa według art. 9 pkt. 1, 3 i 5 ustawy <i>o świadczeniach opieki zdrowotnej</i> w zakresie zapewnienia równego dostępu do świadczeń opieki zdrowotnej należy w szczególności:</p> <ul style="list-style-type: none"> – opracowywanie i realizacja oraz ocena efektów programów polityki zdrowotnej wynikających z rozeznaczonych potrzeb zdrowotnych i stanu zdrowia mieszkańców województwa – po konsultacji z właściwymi terytorialnie gminami i powiatami; – opracowywanie i wdrażanie innych programów służących realizacji zadań w zakresie ochrony zdrowia; – podejmowanie innych działań wynikających z rozeznaczonych potrzeb zdrowotnych mieszkańców województwa.
<p>Zadania ROPS</p>	<p>Zgodnie z art. 113 ust. 1 ustawy <i>o pomocy społecznej</i>, zadania pomocy społecznej w województwach samorządowych wykonują jednostki organizacyjne – regionalne ośrodki polityki społecznej.</p>
<p>Obowiązki szkół podejmowania działań wychowawczych i profilaktycznych</p>	<p>Przepis art. 68 ust. 1 pkt 3 ustawy <i>Prawo oświatowe</i> zobowiązuje dyrektora szkoły do sprawowania opieki nad uczniami oraz stwarzania warunków harmonijnego rozwoju psychofizycznego poprzez aktywne działania prozdrowotne.</p> <p>Na szkoły, zgodnie z załącznikiem do rozporządzenia <i>w sprawie wymagań wobec szkół i placówek</i>, nałożono m.in. obowiązki realizacji działań wychowawczych i profilaktycznych – w tym mających na celu eliminowanie zagrożeń oraz wzmacnianie pożądanych zachowań – które są dostosowane do potrzeb uczniów i środowiska.</p> <p>Zgodnie z art. 26 ust. 2 i 3 ustawy <i>Prawo oświatowe</i>, program wychowawczo-profilaktyczny opracowuje się na podstawie wyników corocznej diagnozy w zakresie występujących w środowisku szkolnym potrzeb rozwojowych uczniów, w tym czynników chroniących i czynników ryzyka, ze szczególnym uwzględnieniem zagrożeń związanych z używaniem substancji psychotropowych, środków zastępczych oraz nowych substancji psychoaktywnych. Diagnozę przeprowadza dyrektor szkoły albo upoważniony przez niego pracownik szkoły. Przepis art. 26 ust. 1 cyt. ustawy stanowi, że szkoły realizują program wychowawczo-profilaktyczny obejmujący: treści i działania o charakterze wychowawczym skierowane do uczniów oraz treści i działania o charakterze profilaktycznym skierowane do uczniów, nauczycieli i rodziców.</p>
<p>Uregulowania dotyczące zasad sprzedaży żywności na terenie placówek oświatowych</p>	<p>Zgodnie z § 1 ust. 2 pkt. 1, 2 i 3 rozporządzenia <i>w sprawie środków spożywczych</i>, w jednostkach systemu oświaty mogą być sprzedawane dzieciom i młodzieży grupy środków spożywczych, o których mowa w ust. 1 pkt 2, 6–8 i pkt 20, pod warunkiem że nie zawierają więcej niż:</p> <ul style="list-style-type: none"> – 15 g cukru w 100 g/ml produktu gotowego do spożycia, a w przypadku produktów mlecznych, o których mowa w ust. 1 pkt 7, nie więcej niż 13,5 g cukru w 100 g/ml produktu gotowego do spożycia; – 10 g tłuszczu w 100 g/ml produktu gotowego do spożycia;

- 0,4 g sodu/1 g soli w 100 g/ml produktu gotowego do spożycia, a w przypadku pieczywa półcukierniczego i cukierniczego nie więcej niż 0,45 g sodu/1,2 g soli w 100 g/ml produktu gotowego do spożycia.

**Zadania POZ
w zakresie
profilaktyki**

Celami podstawowej opieki zdrowotnej, zgodnie z art. 3 pkt. 3, 4, 5 i 6 ustawy *o podstawowej opiece zdrowotnej*, są m.in. ocena potrzeb oraz ustalenie priorytetów zdrowotnych populacji objętej opieką oraz wdrażanie działań profilaktycznych; rozpoznawanie, eliminowanie lub ograniczenie zagrożeń i problemów zdrowia fizycznego i psychicznego; zapewnienie profilaktycznej opieki zdrowotnej oraz promocji zdrowia dostosowanych do potrzeb różnych grup społeczeństwa; zapewnienie edukacji świadczeniobiorcy w zakresie odpowiedzialności za własne zdrowie i kształtowanie świadomości prozdrowotnej. Zgodnie z art. 12 ust. 1 i 2 cyt. ustawy, na lekarzach podstawowej opieki zdrowotnej spoczywają obowiązki planowania i realizowania opieki lekarskiej nad świadczeniobiorcą, w zakresie działań mających na celu zachowanie zdrowia, profilaktykę chorób, rozpoznawanie i leczenie chorób oraz rehabilitację świadczeniobiorcy. Obowiązkiem pielęgniarki podstawowej opieki zdrowotnej jest planowanie i realizacja opieki pielęgniarskiej nad świadczeniobiorcą i jego rodziną, w zakresie promocji zdrowia i profilaktyki chorób, świadczeń pielęgnacyjnych, diagnostycznych, leczniczych i rehabilitacyjnych.

Przepis art. 25 ust. 1 pkt 3 ustawy *o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta* stanowi, że dokumentacja medyczna zawiera co najmniej opis stanu zdrowia pacjenta lub udzielonych mu świadczeń zdrowotnych. Według przepisu art. 2 ust. 1 pkt 10 ustawy *o działalności leczniczej* świadczeniem zdrowotnym jest działanie służące zachowaniu, ratowaniu, przywracaniu lub poprawie zdrowia oraz inne działania medyczne wynikające z procesu leczenia lub przepisów odrębnych regulujących zasady ich wykonywania.

**Zadania samorządów
gmin w zakresie
promocji i ochrony
zdrowia**

Jednym z zadań własnych gminy według przepisu art. 7 ust. 1 pkt 5 ustawy *o samorządzie gminnym* są sprawy z zakresu ochrony zdrowia. Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt. 1, 3 i 4 ustawy *o świadczeniach opieki zdrowotnej*, do zadań własnych gminy w zakresie zapewnienia równego dostępu do świadczeń opieki zdrowotnej należy:

- opracowywanie i realizacja oraz ocena efektów programów polityki zdrowotnej wynikających z rozpoznanych potrzeb zdrowotnych i stanu zdrowia mieszkańców gminy,
- inicjowanie i udział w wytyczaniu kierunków przedsięwzięć lokalnych, zmierzających do zaznajamiania mieszkańców z czynnikami szkodliwymi dla zdrowia oraz ich skutkami,
- podejmowanie innych działań, wynikających z rozeznaczonych potrzeb zdrowotnych i stanu zdrowia mieszkańców gminy.

**Zadania samorządów
powiatowych
w zakresie promocji
i ochrony zdrowia**

Według przepisu art. 4 ust. 1 pkt 2 ustawy *o samorządzie powiatowym* zadaniem powiatu jest wykonywanie określonych ustawami zadań publicznych o charakterze ponadgminnym w zakresie promocji i ochrony zdrowia. Na podstawie art. 8 pkt. 1, 3, 4 i 5 ustawy *o świadczeniach opieki zdrowotnej*, do zadań własnych powiatu w zakresie zapewnienia równego dostępu do świadczeń opieki zdrowotnej należy:

- opracowywanie i realizacja oraz ocena efektów programów polityki zdrowotnej wynikających z rozpoznanych potrzeb zdrowotnych i stanu zdrowia mieszkańców powiatu po konsultacji z właściwymi terytorialnie gminami,
- inicjowanie, wspomaganie i monitorowanie działań lokalnej wspólnoty samorządowej w zakresie promocji zdrowia i edukacji zdrowotnej prowadzonych na terenie powiatu,
- pobudzanie działań na rzecz indywidualnej i zbiorowej odpowiedzialności za zdrowie i na rzecz ochrony zdrowia oraz podejmowanie innych działań wynikających z rozpoznanych potrzeb.

**Obowiązki WIJHARS
dotyczące nadzoru
nad jakością
handlową artykułów
rolnospożywczych**

Zgodnie z art. 17 ust. 1 pkt 1 lit. a i b ustawy *o jakości handlowej*, do zadań Inspekcji należy nadzór nad jakością handlową artykułów rolno-spożywczych, a w szczególności:

- kontrola jakości handlowej artykułów rolno-spożywczych w produkcji i obrocie, w tym wywożonych za granicę,
- kontrola jakości handlowej artykułów rolno-spożywczych przywożonych spoza państw członkowskich Unii Europejskiej oraz spoza państw członkowskich Europejskiego Porozumienia o Wolnym Handlu (EFTA) – stron umowy o Europejskim Obszarze Gospodarczym, w tym kontrola graniczna tych artykułów.

Jakość handlowa, według przepisu art. 3 pkt 5 tej ustawy, to cechy artykułu rolno-spożywczego dotyczące jego właściwości organoleptycznych, fizykochemicznych i mikrobiologicznych w zakresie technologii produkcji, wielkości lub masy oraz wymagania wynikające ze sposobu produkcji, opakowania, prezentacji i oznakowania, nieobjęte wymaganiami sanitarnymi, weterynaryjnymi lub fitosanitarnymi.

Przepis art. 18 pkt 2 cyt. ustawy stanowi, że zadania Inspekcji wykonuje wojewoda przy pomocy wojewódzkiego inspektora jakości handlowej artykułów rolno-spożywczych, jako kierownika wojewódzkiej inspekcji jakości handlowej artykułów rolno-spożywczych, wchodzącej w skład zespolonej administracji wojewódzkiej.

Kontrola jakości handlowej artykułów rolno-spożywczych, zgodnie z art. 23 ust. 1 pkt 1 i ust. 2 ustawy, ma na celu sprawdzenie, czy artykuły rolno-spożywcze spełniają wymagania w zakresie jakości handlowej określone w przepisach o jakości handlowej oraz dodatkowe wymagania dotyczące tych artykułów, jeżeli ich spełnienie zostało zadeklarowane przez producenta. Kontrola obejmuje co najmniej jedną z następujących czynności:

- 1) sprawdzenie dokumentów umożliwiających identyfikację artykułu rolno-spożywczego, atestów jakościowych, wyników badań laboratoryjnych oraz innych dokumentów świadczących o jego jakości handlowej;
- 2) sprawdzenie opakowania, oznakowania, prezentacji artykułu rolno-spożywczego oraz warunków jego przechowywania i transportu;
- 3) oględziny artykułu rolno-spożywczego;
- 4) pobranie próbek i wykonanie badań laboratoryjnych;
- 5) ustalenie klasy jakości artykułu rolno-spożywczego;
- 6) sprawdzanie sposobu produkcji artykułu rolno-spożywczego lub prawidłowości przebiegu procesu technologicznego.

Zgodnie z art. 31 ust. 1, 2, 3, 4 ustawy *o jakości handlowej*, ocena jakości handlowej artykułów rolno-spożywczych dokonywana jest na wniosek zainteresowanego przedsiębiorcy. Polega ona na sprawdzeniu, czy artykuły rolno-spożywcze spełniają wymagania w zakresie jakości handlowej określone w przepisach o jakości handlowej oraz dodatkowe wymagania dotyczące tych artykułów, jeżeli ich spełnienie zostało zadeklarowane przez producenta. W celu dokonania oceny mogą być przeprowadzone badania laboratoryjne, a po jej dokonaniu wojewódzki inspektor wydaje świadectwo jakości handlowej.

Przepis art. 4 ust. 1 ustawy *o jakości handlowej* stanowi, że wprowadzane do obrotu artykuły rolno-spożywcze powinny spełniać wymagania w zakresie jakości handlowej, jeżeli w przepisach o jakości handlowej, zostały określone takie wymagania oraz dodatkowe wymagania dotyczące tych artykułów, jeżeli ich spełnienie zostało zadeklarowane przez producenta.

Przepis art. 9 ust. 1 lit. h rozporządzenia UE nr 1169 stanowi, że obowiązkowe jest podanie danych szczegółowych, tj. nazwy lub firmy i adresu podmiotu prowadzącego przedsiębiorstwo spożywcze – tj. podmiotu, pod którego nazwą lub firmą jest wprowadzany na rynek dany środek spożywczy lub – jeżeli ten podmiot nie prowadzi działalności w Unii – importera danego środka na rynek Unii.

Treść załącznika VI część A pkt 1 ww. rozporządzenia zobowiązuje także do podania przy nazwie produktu informacji szczegółowych dotyczących warunków fizycznych środka spożywczego lub szczególniego przetwarzania

**Szczególne
uregulowania
dotyczące
znakowania napojów
energetyzujących**

jakiemu został on poddany (np. sproszkowany, ponownie zamrożony, liofilizowany, głęboko mrożony, zagęszczony, wędzony).

Zgodnie z załącznikiem III pkt 4.1 cyt. rozporządzenia w przypadku napojów, z wyjątkiem napojów na bazie kawy, herbaty lub ekstraktu kawy lub herbaty, w przypadku gdy nazwa środka spożywczego zawiera określenie „kawa” lub „herbata”, które: – są przeznaczone do spożycia w stanie niezmodyfikowanym i zawierają kofeinę, niezależnie od jej źródła, w proporcji przewyższającej 150 mg/l, lub – występują w postaci skoncentrowanej lub suchej i po przygotowaniu do spożycia zawierają kofeinę, niezależnie od jej źródła, w proporcji przewyższającej 150 mg/l, etykietowanie produktu musi zawierać dane szczegółowe: *wysoka zawartość kofeiny; nie zaleca się stosowania u dzieci, kobiet w ciąży i kobiet karmiących piersią*, w tym samym polu widzenia co nazwa napoju, po czym w nawiasach, zgodnie z art. 13 ust. 1 niniejszego rozporządzenia, umieszcza się informację dotyczącą zawartości kofeiny wyrażonej w mg na 100 ml.

Przepis art. 30 ust. 2 rozporządzenia UE nr 1169 stanowi, że treść obowiązkowej informacji o wartości odżywczej, o której mowa w ust. 1, może zostać uzupełniona informacją o ilości jednego lub większej liczby z następujących składników: kwasy tłuszczowe jednonienasycone; kwasy tłuszczowe wielonienasycone; alkohole wielkowodrotlenowe; skrobia; błonnik; każda z witamin lub każdy ze składników mineralnych wymienionych w załączniku XIII część A pkt 1 i obecnych w znaczącej ilości, zgodnie z jej definicją określoną w załączniku XIII część A pkt 2.

**Obowiązki PIS
w zakresie
sprawowania
zapobiegawczego
i bieżącego nadzoru
sanitarnego, a także
prowadzenia
działalności
oświatowo
zdrowotnej**

Zgodnie z art. 1 pkt 6 ustawy *o Państwowej Inspekcji Sanitarnej*, Inspekcja jest powołana do realizacji zadań z zakresu zdrowia publicznego, w szczególności poprzez sprawowanie nadzoru nad warunkami zdrowotnymi żywności, żywienia i produktów kosmetycznych w celu ochrony zdrowia ludzkiego przed niekorzystnym wpływem szkodliwości i uciążliwości środowiskowych, zapobiegania powstawaniu chorób, w tym chorób zakaźnych i zawodowych. Według przepisu art. 2 cyt. ustawy wykonywanie tego zadania polega na sprawowaniu zapobiegawczego i bieżącego nadzoru sanitarnego, a także na prowadzeniu działalności oświatowo-zdrowotnej.

Do zakresu działania PIS, stosownie do art. 3 pkt 4 ustawy, w dziedzinie zapobiegawczego nadzoru sanitarnego należy m.in. inicjowanie przedsięwzięć oraz prac badawczych w dziedzinie zapobiegania negatywnym wpływom czynników i zjawisk fizycznych, chemicznych i biologicznych na zdrowie ludzi.

Zgodnie z art. 4 ust. 1 pkt. 3 i 3a tej ustawy, do zakresu działania PIS w dziedzinie bieżącego nadzoru sanitarnego należy kontrola przestrzegania przepisów określających wymagania higieniczne i zdrowotne, w szczególności dotyczących warunków produkcji, transportu, przechowywania i sprzedaży żywności oraz warunków żywienia zbiorowego; nadzoru nad jakością zdrowotną żywności.

Przepis art. 6 ustawy *o Państwowej Inspekcji Sanitarnej* stanowi, że Inspekcja inicjuje, organizuje, prowadzi, koordynuje i nadzoruje działalność oświatowo-zdrowotną w celu ukształtowania odpowiednich postaw i zachowań zdrowotnych, a w szczególności:

- inicjuje i wytycza kierunki przedsięwzięć zmierzających do zaznajamiania społeczeństwa z czynnikami szkodliwymi dla zdrowia, popularyzowania zasad higieny i racjonalnego żywienia, metod zapobiegania chorobom oraz umiejętności udzielania pierwszej pomocy;
- pobudza aktywność społeczną do działań na rzecz własnego zdrowia;
- udziela porad i informacji w zakresie zapobiegania i eliminowania negatywnego wpływu czynników i zjawisk fizycznych, chemicznych i biologicznych na zdrowie ludzi;
- ocenia działalność oświatowo-zdrowotną prowadzoną przez szkoły i inne placówki oświatowo-wychowawcze, szkoły wyższe oraz środki masowego przekazywania, podmioty lecznicze oraz inne podmioty, instytucje i organizacje, a także udziela im pomocy w prowadzeniu tej działalności.

Zadania PIS, według przepisu art. 10 ust. 1 pkt 2 cyt. ustawy, wykonuje m.in. państwowy wojewódzki inspektor sanitarny, jako organ rządowej administracji zespolonej w województwie. Zgodnie zaś z art. 15 ust. 1 ustawy, państwowy inspektor sanitarny wykonuje zadania przy pomocy podległej mu stacji sanitarno-epidemiologicznej. Przepis art. 12 ust. 1 ustawy stanowi, że w rozumieniu Kodeksu postępowania administracyjnego, w sprawach należących do zakresu zadań i kompetencji PIS, jeżeli ustawa nie stanowi inaczej, organem właściwym jest państwowy powiatowy lub państwowy graniczny inspektor sanitarny.

Przepis art. 27c ust. 1 ustawy stanowi, że w przypadku uzasadnionego podejrzenia, że produkt stwarza zagrożenie życia lub zdrowia ludzi, właściwy państwowy inspektor sanitarny wstrzymuje, w drodze decyzji, jego wytwarzanie lub wprowadzanie do obrotu lub nakazuje wycofanie produktu z obrotu na czas niezbędny do przeprowadzenia oceny i badań jego bezpieczeństwa, nie dłuższy jednak niż 18 miesięcy.

Analiza uwarunkowań ekonomicznoorganizacyjnych

Przepisy regulujące sprzedaż energetyków

W Polsce, w 2023 r. ustawodawca wprowadził regulacje ograniczające dostęp dzieci i młodzieży do energetyków. Zmiany, które wejdą w życie od 1 stycznia 2024 r. wprowadzą m.in. zakaz sprzedaży napojów energetycznych osobom poniżej 18. roku życia, w tym na terenie placówek oświatowych i w automatach. Dodatkowo producenci i importerzy energetyków będą zobowiązani do znakowania opakowań jednostkowych widoczną, czytelną oraz umieszczoną w sposób nieusuwalny i trwały informacją o treści: napój energetyzujący lub napój energetyczny.

Rozwiązania prawne obowiązujące w innych krajach

W Stanach Zjednoczonych napoje te są zakazane dla osób do 21. roku życia. Dania i Norwegia w ogóle zabroniły ich sprzedaży, w Wielkiej Brytanii i Niemczech – ograniczenie sprzedaży obowiązuje do 16. roku życia, zaś Litwa i Łotwa uniemożliwiły zakupy dzieciom i młodzieży w wieku do 18. roku życia. W Finlandii nawet producenci napojów energetyzujących sami ustalili granicę sprzedaży na 15. rok życia.

Poziom spożycia energetyków na przestrzeni lat

Po energetyki sięga co czwarty klient, w ubiegłym roku Polacy kupili 800 mln puszek mocno słodzonych napojów z kofeiną lub tauryną⁴³. W dwa lata rynek ten zwiększył się o 46 % i w tym roku osiągnie wartość 3,25 mld zł. Wydatki reklamowe sektora to już 123 mln zł. Według badań, do których odwołano się w projekcie nowelizacji dotyczącej sprzedaży energetyków wynika, że próbowało je 67 % młodzieży w Polsce w wieku 12–20 lat, a ponad 16 % nastolatków pije te napoje często, nawet codziennie.

Wcześniej, w latach 2008–2010, zostało przeprowadzone badanie ponad 1000 dzieci z 37 miejscowości w województwie mazowieckim, łódzkim i podlaskim przez Mazowieckie Centrum Profilaktyki Uzależnień. Z badań tych wynikało, że w 2008 r. co 14. dziecko piło energetyki codziennie, w 2010 r. – już co siódme, w tym co piąty nastolatek robił to kilka razy w tygodniu.

Z innych danych opartych na analizach z 16 państw należących do Unii Europejskiej zebranych przez Europejski Urząd ds. Bezpieczeństwa Żywności wynika, że 18 % dzieci w wieku od 3–10 lat sięgnęło po napój energetyczny przynajmniej raz w roku, najczęściej w domu; 16 % – piło energetyki 3–5 razy w tygodniu, a 6 % prawie każdego dnia. Aż 60 % najmłodszych piło je ze względu na smak, zaś 31 % traktuje je jako źródło energii.

Badania Instytutu Matki i Dziecka w Warszawie oraz Uniwersytetu Warszawskiego przeprowadzone w 2022 r. na próbie badawczej 7716 uczniów w wieku od 11 do 17 lat wykazały, że co najmniej raz w tygodniu po napoje energetyczne sięga prawie połowa 15latków. W grupie jedenastolatków spożywanie napojów energetycznych deklarowało 10 % badanych, a wraz z wiekiem ten odsetek zwiększał się.

⁴³ <https://www.rp.pl/biznes/art38895561-napoje-energetyczne-to-hit-pandemii-zakaz-sprzedazy-dzieciom-nie-podoba>

**Informacja
o interwencjach
pogotowia
ratunkowego
w związku
ze spożyciem
napojów
energetyzujących
przez dzieci
i młodzież**

Z informacji pozyskanych z Wojewódzkiej Stacji Pogotowia Ratunkowego w Rzeszowie i Przemyślu, Podkarpackiej Stacji Pogotowia Ratunkowego w Mielcu, Samodzielnego Publicznego Pogotowia Ratunkowego w Krośnie wynikało, że w latach 2020–2023 trzy z nich udzieliły pomocy 24 młodym ludziom w wieku od 11 do 17 lat, w związku ze spożyciem przez nich napojów energetyzujących. Lekarze stwierdzili u nich m.in. omdlenia, tachykardie, zaburzenia równowagi i mowy, kłucia w klatce piersiowej, drętwienia kończyn, nudności i wymioty, bezdechy, bóle głowy, zaburzenia widzenia, niepokój, kołatania serca.

6.3. Wykaz aktów prawnych dotyczących kontrolowanej działalności

1. Ustawa z dnia 15 kwietnia 2011 r. o działalności leczniczej⁴⁴.
2. Ustawa z dnia 21 grudnia 2000 r. o jakości handlowej artykułów rolno-spożywczych⁴⁵.
3. Ustawa z dnia 23 grudnia 1994 r. o Najwyższej Izbie Kontroli⁴⁶.
4. Ustawa z dnia 14 marca 1985 r. o Państwowej Inspekcji Sanitarnej⁴⁷.
5. Ustawa z dnia 27 października 2017 r. o podstawowej opiece zdrowotnej⁴⁸.
6. Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej⁴⁹.
7. Ustawa z dnia 6 listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta⁵⁰.
8. Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii⁵¹.
9. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym⁵².
10. Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym⁵³.
11. Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa⁵⁴.
12. Ustawa z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych⁵⁵.
13. Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe⁵⁶.
14. Ustawa z dnia 17 sierpnia 2023 r. o zmianie ustawy o zdrowiu publicznym oraz niektórych innych ustaw⁵⁷.
15. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1169/2011 z dnia 25 października 2011 r. w sprawie w przekazywania konsumentom informacji na temat żywności, zmiany rozporządzeń Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 1924/2006 i (WE) nr 1925/2006 oraz uchylecia dyrektywy Komisji 87/250/EWG, dyrektywy Rady 90/496/EWG, dyrektywy Komisji 1999/10/WE, dyrektywy 2000/13/WE Parlamentu Europejskiego i Rady, dyrektyw Komisji 2002/67/WE i 2008/5/WE oraz rozporządzenia Komisji (WE) nr 608/2004⁵⁸.
16. Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 26 lipca 2016 r. w sprawie grup środków spożywczych przeznaczonych do sprzedaży dzieciom i młodzieży w jednostkach systemu oświaty oraz wymagań, jakie muszą spełniać środki spożywcze stosowane w ramach żywienia zbiorowego dzieci i młodzieży w tych jednostkach⁵⁹.
17. Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 17 sierpnia 2018 r. w sprawie wykazu substancji psychotropowych, środków odurzających oraz nowych substancji psychoaktywnych⁶⁰.
18. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 11 sierpnia 2017 r. w sprawie wymagań wobec szkół i placówek⁶¹.

⁴⁴ Dz. U. z 2023 r. poz. 991 ze zm.

⁴⁵ Dz. U. z 2023 r. poz. 1980.

⁴⁶ Dz. U. z 2022 r. poz. 623.

⁴⁷ Dz. U. z 2023 r. poz. 338 ze zm.

⁴⁸ Dz. U. z 2022 r. poz. 2527.

⁴⁹ Dz. U. z 2023 r. poz. 901 ze zm.

⁵⁰ Dz. U. z 2023 r. poz. 1545 ze zm.

⁵¹ Dz. U. z 2023 r. poz. 1939 ze zm.

⁵² Dz. U. z 2022 r. poz. 559 ze zm.

⁵³ Dz. U. z 2022 r. poz. 1526 ze zm.

⁵⁴ Dz. U. z 2022 r. poz. 2094 ze zm.

⁵⁵ Dz. U. z 2022 r. poz. 2561 ze zm.

⁵⁶ Dz. U. z 2023 r. poz. 900 ze zm.

⁵⁷ Dz.U. poz. 1718.

⁵⁸ Dz. Urz. UE L 304 z 22.11.2011, str. 18, ze zm.

⁵⁹ Dz. U. poz. 1154.

⁶⁰ Dz. U. z 2022 r. poz. 1665 ze zm.

⁶¹ Dz. U. z 2020 r. poz. 2198.

6.4 Wykaz podmiotów, którym przekazano informację o wynikach kontroli

1. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej
2. Marszałek Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej
3. Marszałek Senatu Rzeczypospolitej Polskiej
4. Prezes Rady Ministrów
5. Prezes Trybunału Konstytucyjnego
6. Rzecznik Praw Obywatelskich
7. Rzecznik Praw Dziecka
8. Rzecznik Praw Pacjenta
9. Minister Zdrowia
10. Minister Edukacji
11. Minister Sportu i Turystyki
12. Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej
13. Przewodniczący Sejmowej Komisji do Spraw Kontroli Państwowej
14. Przewodniczący Sejmowej Komisji Edukacji, Nauki i Młodzieży
15. Przewodniczący Sejmowej Komisji Kultury Fizycznej, Sportu i Turystyki
16. Przewodniczący Sejmowej Komisji Polityki Społecznej i Rodziny
17. Przewodniczący Sejmowej Komisji Samorządu Terytorialnego i Polityki Regionalnej
18. Przewodniczący Sejmowej Komisji Zdrowia
19. Przewodniczący Senackiej Komisji Nauki, Edukacji i Sportu
20. Przewodniczący Senackiej Komisji Rodziny, Polityki Senioralnej i Społecznej
21. Przewodniczący Senackiej Komisji Samorządu Terytorialnego i Administracji Państwowej
22. Przewodniczący Senackiej Komisji Zdrowia
23. Wojewoda Podkarpacki
24. Marszałek Województwa Podkarpackiego
25. Podkarpacki Kurator Oświaty
26. Kierownicy kontrolowanych jednostek
27. Kierownicy urzędów gmin